

REVISTA FILOLOGICĂ

A n u l I

N-rele 1—2

Februarie—Iunie 1927

Organ al Cercului de Studii filologice de pe
lângă Facultatea de Filosofie și Litere
din Cernăuți.

Director: Al. Procopovici.

J. riu.

Număr omagial pentru Sextil Pușcariu.

Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți

1927

9517

Pc. 70645

DIN ISTORIA PRONUMELUI ÎN LIMBA ROMÂNEASCĂ.

1. FORMELE CONJUNCTE ALE PRONUMELUI PERSONAL LA DATIVUL ȘI ACUZATIVUL PLURAL.

Lat. *nos, vos* și *illos* au dat în românește, când aveau funcțiune de pronume conjunct, *nă, vă* și *lă*. Formele acestea s'au păstrat până în zilele noastre, fiind destul de răspândite încă, dar au și îndurat în cursul veacurilor un șir de transformări. Situația actuală ne-o înfățișează mai bine tabloul următor :

dacorom. : *nă vă lă*
ne le
ni vi li

istrorom. : *n v l*
ne ve le

arom. : *n(ă) v(ă) l(ă)*
[ne] le [li]

meglenorom. : *nă vă lă*
na va la

La persoana a 3-a formele citate nu au valoare decât pentru dativul și acuzativul feminin și pentru dativul masculin, acuzativul masculin plecând de la *illi*, iar nu de la *illos*. După cum vom vedea se fac însă aci, la pers. 3-a, și alte distincții de toată importanța pentru soarta formelor acestora.

Cele dacoromânești nu au nevoie de o atestare specială.

Pentru dialectul istroromânesc trebuie să consultăm acum pe S. Pușcariu, *Studii istroromâne* II, p. 159—160. Acolo se înșiră, după alți autori, și formele *na, va* (chiar *ne, ve*) < *nă, vă*, dându-li-se cuvenita explicație. Formele *n, v, l*, fără de *-e*, atestate numai înaintea unei *a* următor, cred că reprezintă mai

degrabă un mai vechiu *nă, vă, lă*, decât pe *ne, ve, le*, cu toate că pentru prefacerea lui $-e + a > a$ se mai pot cita și alte exemple (cfr. *ib.*, p. 132—133). *L-a* din *l-a zis* („le-a zis“) d. p. trebuie să se fi păstrat ca atare din epoca lui **lă* încă, fără ca să se formeze din nou din $le + a$ în vremuri mai recente. Înlocuirea lui $-e + a$ prin *a* și în alte cazuri și-ar putea avea obârșia chiar în ecvațiunea $n-a, v-a, l-a = ne + a, ve + a, le + a$ și a fost desigur ajutată cel puțin de aceasta.

Și pentru explicarea istrorom. *m* d. p. în *m-oi fățe* (S. Pușcariu, *Studii istrorom.* I, ^{18/44}), îl prefer pe **mă* lui *me*, odată ce urme de prefacerea lui *e* în *ă* după labiale în poziție tare se pot descoperi și în acel dialect (*ib.*, II, 76—77). În cazul acesta *t-or, t-oi* etc. ar fi apărut pe calea analogiei: *m'oi = me oi — te or, te oi = t-or, t-oi* (cfr. *ib.*, II, 133, 160). Să nu uităm că **me-oi fățe* (acuz.) ar fi devenit omonim cu *mî-oi fățe* (dat.), încât preferința dată în cazul dintâiu lui **mă*, care n'a putut să prindă de altfel rădăcini în dialect, este foarte firească.

N'am citat alături de *le* și *l* formele *l* și *li* ale dativului: „Se pare“, zice Pușcariu, „că muierea lui *l* e în acest caz recentă și că odinioară se spunea *li* ca la noi în combinațiile *li se pare, li-i urât*“. Mie mi se pare mai probabil că avem de a face aci cu acuzativul masculin $l(i) < illi$, pătruns și la dativ după analogia persoanei 1-a și a persoanei a 2-a, cari au forme conjuncte identice la cele două cazuri ale pluralului.

Același lucru s'a întâmplat anume, — probabil în mod independent de dialectul istroromân — și în graiul Meglenoromânilor. Aceștia întrebuințează pentru masculinul conjunct al persoanei a 3-a la acuzativul plural și forma $la = l (< illi) + a$ (același *a* ca în *na* și *va*). Pe lângă acest *la* și-a făcut apariția și forma *lă*, după analogia dubletelor *la* și *lă* ale dativului plural. Motive identice ca în cazul istroromânescului *l* și *li* au produs apoi tendința de a-l trece pe *la* și *lă* și la dativ. Pentru funcțiunea de dativ a apărut însă mai proprie forma *lă* din cauza identității ei cu dativul masculin și feminin *lă* al singularului, încât *la* a rămas rezervat exclusiv acuzativului masculin la plural. Noua formă *lă* a dativului plural masculin a pătruns apoi și la feminin, pe calea analogiei cu ambigenul *lă* de la dativul singular. Această extensiune și asupra celui alt gen va fi fost promovată și de faptul că s-a întâmplat într'o

vreme când formele *la, lă* mai existau și la dativul feminin, ca și la cel masculin, al pluralului. Dedublarea lui *la* și *lă* prin *lă* a fost astfel integrală, iar nu restrânsă numai asupra genului masculin. Dar și tendința identificării la plural a dativului cu acuzativul la persoana a 3-a n'a fost parțială numai. De aceea a devenit dativ la Megleniți și acuzativul feminin $li < *le < illae$, paralelismul cu dialectul istriean fiind perfect și în cazul acesta. Și la Istroromâni adecă, *le* al acuzativului feminin a intrat la dativ, ca și masculinul *l* și *li*, provocând astfel generalizarea în dialectul lor a formelor în $-e$ în locul celor în $-ă$.

Nu prea este de înțeles la prima vedere de ce au dispărut la Meglenoromâni noștri formele vechi *lă* și *la* de la dativul feminin. S'ar putea însă ca asemenea dative feminine să existe totuși, nefiind atestate din întâmplare numai, întocmai precum fem. *lă* nu este atestat nici în textele husite (v. mai jos, p. 237). Și dativul plur. istrorom. *l, li* (= dat. sing. masc. și fem. *l* și *li*) are desigur și funcțiune de feminin, deși cele două exemple citate de Pușcariu (*op. cit.* II, p. 159) — singurele pe cari le avem aci la îndemână — nu prezintă decât două cazuri de $l(i)$ istrorom. masculin. Este foarte probabil însă că femininul meglenit *li* a trecut mai din vreme la dativ decât corespondentul lui masculin *lă*, căci între fem. *li* și fem. **lă, *la* deosebirea eră numai de desinență, în jocul șovăirii dintre $-ă$ și $-a$ intrând acum și $-i$, pe când nepotrivirea dintre masc. *lă* și masc. *lă, lu* eră mai pronunțată, într'însa fiind angajată chiar partea consonantică invariabilă a tulpinelor. În cazul din urmă apare suprimarea fem. **lă* și **la*, care nu putea fi decât dativ, ca o consecință firească a tendinței de a apropia din punct de vedere formal dativul de acuzativ, tendință secundată în același timp și de trebuința diferențierii formelor feminine de cele masculine. Dativul plur. fem. conjunct de persoana a 3-a al Megleniților a devenit deci egal cu acuzativul lor plur. fem. conjunct *li* și nu mai putea fi confundat cu dat. masc. *lă, la*. Când a ajuns însă acuzativul plur. masc. *lă* să aibă și funcțiune de dativ, intervenția lui *lă* al dativului sing. a creat condițiuni cu totul nouă pentru soarta ulterioară a formelor din chestiune. Din cauza acestui *lă*, formă ambigenă de dativ singular, *la* al acuzativului masc. plur. n'a putut să cuprindă, precum arătam mai sus, în cadrele funcțiunilor sale sintactice și pe cele ale dativului, ceea

ce a avut drept urmare anihilarea tendinței de desăvârșită înlocuire a dativului conjunct prin acuzativul conjunct și de desființare a oricărei deosebiri între aceste două cazuri. Ca element ambigen, *lă* al singularului, influențându-l pe *lă* al pluralului, a suprimat și tendința diferențierii formelor masculine de cele feminine. În felul acesta neofitul *lă* al dativului plural a putut să devie și dativ plur. feminin, iar *lă* și *la* n'au mai dispărut și de la dativul masculin, deși nu puteau și nu pot funcționa și ca acuzativ.

Formele aromânești le găsim cu ușurință în glosarul din Per. Papahagi, *Basme aromâne*. Pe [*li*] nu l-am considerat ca pe o formă aparte, căci nu reprezintă decât acuzativul feminin *le* cu trecerea obișnuită a lui *e* neaccentuat în *i*. Cât despre [*ne*], v. mai jos, p. 243—244.

Pentru dialectul meglenoromân m'am orientat înainte de toate după Th. Capidan, *Meglenoromânii* I, p. 151—152. Din tabloul sinoptic al formelor pronumelui personal, pe care ni-l dă autorul, lipsește *vă*, uitat de tipograf, căci Capidan îl citează printre formele în baza cărora a alcătuit acest tablou. Forma *nă* este atestată de Weigand în *Jahresber.* V, p. 146 (cfr. *ib.*, p. 156).

S'ar părea că Meglenoromânii cunosc și dativul *ni* pentru *nă*, căci cetim la Per. Papahagi, *Meglenoromânii*, vol. I, ^{55/13} în capitolul intitulat „Saluturi, mulțumiri, urări“, fraza: *Șa da-ni ver iri!* Cuvintele acestea exprimă după explicația autorului o dorință, având înțelesul de „Așa să dea Dumnezeu să fie! Dare-ar să fie așa!“ Nu mai întâlnim în nici un alt loc pe acest *ni*. El nu pare să fie prin urmare de fapt un *nă* devenit *ne* ca în dacoromânește, cu prefacerea de rigoare în dialectul meglenoromân a lui *e* neaccentuat în *i*. Cred că avem de a face aici cu o greșală de scris și că trebuie să cetim *Șa da-ni ver iri!*, cu *ni* < *mihî*. De aci greșala a trecut și în glosarul lui Papahagi (*ib.*, II), unde *ni* este explicat ca dativ plural, în loc ca să fie scris *nî* și declarat dativ singular. Despre megl. *lă*, *la* v. mai sus.

Uzul Codicelui Voronețean nu cunoaște decât formele străromâne în *-ă*. Situația din graiul textului acestuia este așa dară,

dacă mai adăugăm aci și pe continuatorii acuzativelor *illi* și *illae*, următoarea:

dat.:	<i>nă</i>	<i>vă</i>	<i>lă</i>
			^
acuz.:	<i>nă</i>	<i>vă</i>	<i>i le</i>

Numai la persoana a 3-a deci acuzativul nu este identic cu dativul, având chiar forme deosebite pentru cele două genuri. Pentru traducerea Codicelui Voronețean și a psaltirilor rotacizante nu s'a simțit nevoia și nu s'a făcut uz, prin urmare, nici o singură dată de o formă conjunctă feminină de persoana a 3-a la plural (v. glosarele lui I. G. Sbiera și I. A. Candrea). Nu încape nici o îndoială însă, că dativul feminin a fost pe atunci identic cu masculinul *lă*, acest *lă* existând și astăzi încă ca formă ambigenă în aromânește.

Este aproape de prisos să mai arăt pe ce cale am ajuns în dacoromânește la formele *le*, pentru dativul masculin și feminin, și *ne* pentru dativul și acuzativul de amândouă genurile. Deși atât de simplă și de evidentă, explicarea n'a fost dată încă.

Eugen Neumann credea că *ne* s'a format după acuzativele *me* și *te* (*Jahresber.* VII. p. 207) și de fapt Cod. Vor. nu cunoaște încă decât forma *me*. Analogia cu acuzativele *te*, *le*, poate și cu acuzativele *mine*, *tine*, îl va fi făcut mai conservativ pe *-e* și în *me*. În curând însă *mă* îi ia locul lui *me*. Copistul A al Psaltirii Scheiene nu scrie decât *mă* (мѧ), forma *me* reapărând chiar pe pagina întâia a copistului B, mai conștiințios în reproducerea originalului. Psaltirea lui Coresi are însă și aci *mă* la locurile corespunzătoare. Nu se găsesc în psalmii scriși de copistul A și formele conjuncte ale pluralului, ceea ce ar putea să facă loc bănuielii că el ar fi preferit și forma *ne* d. p., în opoziție cu *nă* al lui B și C.

Totuși nu cred că trebuie să pornim de la *me*, ca să-l explicăm pe *ne* etc. Că o asemenea analogie ar fi produs evoluția *nă* → *ne*, chiar într'o vreme în care îl vedem pe *me* progresând repede în direcția opusă *me* → *mă*, nu prea pare plausibil. S'ar putea spresupune poate că lucrurile s'au petrecut într'o epocă anterioară și că formele mai nouă nu se găseau în traduceri husite, pentru că aparțineau altor regiuni de unde s'au generalizat apoi. Lui *ne* i s'ar putea atribui chiar o vârstă mare

din cauza istorom. și olimpovalahului *ne*. N'am înțelege însă atunci de ce analogia cu *te*, *me* n'a provocat și un *ve* dacoromânesc pentru *vă*, mai ales într'o vreme în care *e* se mai ținea de obicei nealterat după labiale. Nicăiri nu se poate descoperi vro influență reciprocă între *me* și *vă* în dacoromânește, iar forme ca *nă* sânt atestate pentru secolul al XVI-lea și în afară de ținuturile rotacizante, ca d. p. în Țara Hațegului (cfr. mai jos cele spuse despre Alexandria lui Ioan Românul, p. 241—242), deci și prin părțile de sud, de unde formele nouă în *-e* ar fi trebuit să vie la nord, ca să înlocuiască pe cele mai vechi în *-ă*.

Cred că la noi formele nouă în *-e* nasc din tendința, neizbutită de altfel, de a diferenția peste tot dativul de acuzativul conjunct, și la plural, după modelul formelor feminine foarte distincte *lă* (dat.) și *le* (acuz.). Alături de *nă* al acuzativului apare astfel și forma *ne*. Uzul șovăitor între *nă* și *ne* cuprinde apoi și dativul, unde *nă* poate fi înlocuit deci deasemenea de *ne*, iar pe urma persoanei 1-a să ia și dativul persoanei a 3-a, făcând ca *lă* să alterneze cu *le*. Numai acuzativul feminin *le* nu intră în apele acestei șovăiri, neputând fi înlocuit de *lă*, căci în raporturile dintre femininul *le* și dativul *lă* mai intervine și o distincție de gen, acestui *lă* corespunzându-i la masculin acuzativul *i*, și pentru că la începutul acestor evoluții *-e* era simțit chiar de aici ca terminațiune caracteristică a acuzativului.

Faptul că în același timp *me* se prefăcea în *mă*, că se mai putea spune deci și *mă* și *me*, n'a putut să facă decât ca *le* să apară cu atât mai firesc alături de *lă* și să-i înlesnească prin urmare cucerirea terenului. *Vă* însă a rezistat nealterat în fața tuturor acestor schimbări, căci după labială în asemenea poziție nu mai putea să stea *e* fără ca să dea *ă*, evoluția aceasta făcându-l chiar atunci și pe reacționarul *me* să capituleze.

Formele nouă în *-e*, intrate odată în uz, au și devenit indispensabile pentru evitarea unor echivocuri ca *nă a văzut* > **n'a văzut* = *n'a văzut* < *nu a văzut* (cfr. E u g. Neumann, loc. cit.). Chiar dacă ar fi fost preferite la început construcții ca *a văzutu-nă* pentru *nă a văzut* > **n'a văzut*, spre a evita ori ce neînțelegere, *ne* oferiă mai multă libertate în topica frazei, *ne-a văzut* neputând provoca confuzii, în tocmai ca *a văzutu-ne*. Considerații de același fel se pot face și despre *lă a dat* > **l'a dat* și *l-a dat* „illum dedit“. Formele vechi în *-ă* și-au pierdut apoi

tot mai mult rostul, cele nouă în *-e* luându-le în cele din urmă peste tot locul.

Când au fost scrise copiile textelor rotacizante, formele nouă în *-e* trebuie să-și fi făcut apariția, dar nu prinseseră încă rădăcini destul de puternice, nu pătrunseseră încă îndeajuns în conștiința oamenilor din acele regiuni. De aceea nu abat pe copiiști de la uzul originalului lor decât în mod de tot excepțional, chemate de oarecari armonii vocalice, cari la rigoare ar putea să fie și numai armonii grafice (cfr. d. p. forma *memăneața*, Ps. Sch. 296/10, pentru *demăneața* cu *m* în locul lui *d-* din cauza lui *m* următor.). Nu le-aș putea declara însă în mod hotărît numai greșeli de scris, căci mi se pare destul de semnificativ că le putem descoperi numai la acuzativul persoanei întâia, unde trebuie să se fi ivit mai întâiu, precum am văzut.

Nu le găsim în Cod. Vor., iar din psaltirea husită nu pot cita decât cazurile următoare, orientându-mă după glosarul lui Candra :

1. *în scârbi ce ne aflare foarte*, Ps. Sch. 144/10, (ed. Candra 88/12) = „in Trübsalen die uns sehr hart getroffen“. In Ps. H. au fost omise cuvintele *ce ne*, iar din Ps. Vor. lipsește întreg psalmul acesta, cartea fiind defectuoasă.

2—3. *până cându... satură-nă de pâne lacremată și adapi-ni lacrămă în măsură?* Ps. Sch. 261/11—16 (ed. Candra 165/10—13, cfr. 35—37) = „wie lange wirst du... uns speisen mit Tränenbrod und tranken mit Tränen in vollem Masse?“ — Pentru *satură-nă* Ps. H. are *hrănești-ni*, iar *ne adapi-ni* pentru *adapi-ni*.

Prin urmare *ne* apare atras de *-e* din *ce* (în *ce ne aflare*) și de *-i* din *adapi*, asimilându-și în cazul din urmă acestuia vocala finală (în *adapi-ni*). Intervine deci aci atracția dintre vocalele palatale cu articulație identică sau aproape identică. În același fel ca *adapi-ni* se explică și *hrănești-ni* din Ps. H. Odată însă se întâmplă chiar cazul invers: *ne* nu se poate desprinde din resorturile suieștești ale subiectului vorbitor — în cazul de față scriitor —, iar tendința armonizării vocalelor existând, *-i* al verbului precedent se preface în *-ă* orientându-se după *nă*, în *satură-nă*. Forma aceasta din urmă ne reamintește calea pe care terminațiunea pluralului *-*ură* < *-ora* a devenit *-ure*, primindu-l pe *-e* mai întâiu în formele articulate: *-*urăle* > *-urele*.

Poate că nu este un simplu joc al hazardului că chiar la

aceiași loc o psaltire are succesiunea *ă—ă* (*satură-nă*), cealaltă succesiunea *i—i* (*hrănești-ni*). Copistul B scriind *satură-nă*, putem admite că forma originalului a fost *saturi-nă*, aceasta devenind *satură-nă* încă într'o copie intermediară, căci cel puțin despre Ps. Sch. sânt convins că nu derivă direct din original, lucru asupra căruia nu pot insista aici. Dacă copistul Psaltirii Hurmuzachi a avut chiar forma aceasta înaintea sa, ținând să-l înlocuiască pe *sătură* prin *hrăni*, și și-a dat seama că forma *sătură* are din „greșală” *-ă* pentru *-i*, atunci *-i* s'a conturat mai viu în imaginația sau să zicem în subconștientul său. Prezența mai vie a lui *i* face însă ca asociația de idei să găsească mai lesne drumul în spre *ne*, cu vocală finală palatală, care se și preface pe calea armoniei vocalice regresive în *ni*: *hrănești-ni*¹⁾.

Nu s'ar putea admite că în cazurile discutate avem de a face numai cu simple asimilări ale lui *nă* în *ne* și *ni* provocate de un *-e* sau *-i* precedent, indiferent de chestiunea dacă pe atunci au existat și de altfel formele *ne* și *ni*? Desigur. Numai că mie nu-mi prea vine să cred într'o întâmplare atât de oarbă, din capriciul căreia asimilarea s'ar fi produs numai în cazul lui *-nă* al acuzativului — de patru ori —, nici odată însă la dativul *nă* și *lă* sau chiar la acuzativele *me* și *te*, cari ar fi putut să fie supuse tot atât de bine aceleiași metamorfoze. Pe lângă tendința asimilării trebuie să fi intervenit și alt element. Il descoperim în existența lui *ne* care începe să-și facă loc în limbă, și anume mai întâiu la acuzativ. Independent de orice acțiune asimilatorică noul *ne* apare doar în *ne adăpași* din Ps. H. Copistul se arată aci inovator și prin introducerea aoristului în locul prezentului.

În forma pronominală din *adapi-ni* am văzut un *ne* transformat în *ni*. Nu s'ar putea ca de odată cu *ne* — în alte condiții decât de asimilare în poziție enclitică — să-și fi făcut intrarea în limbă și forma *ni*? Nu cred, și aceasta nu pentru că formele în *-i* există numai în dacoromânește. Dar pe când formele în *-e* sânt foarte frecvente în sec. al XVI-lea, cele în *-i* sânt atestate, pe cât știu, de abia în sec. al XVII-lea. Apoi, cele din urmă apar grație unor evoluții de ordin fonetic, cărora nu le putem atribui o vechime prea mare, precum vom vedea.

1) Nu pot fi de părerea acelor cari cred că Psaltirea Hurmuzachi ar fi o traducere originală, iar nu o copie. Motivele cari mă determină să iau această atitudine le-am arătat acum de curând în DR IV, p. 1165—1168.

Ne-ar mai putea ispiti gândul că formele în *-e* și *-i* se datoresc peste tot numai unor asimilări în poziție enclitică în cazuri ca *ce-ne*, *adapi-ni*, *hrănești-ni* ș. a. Atunci n'am pricepe nici deosebirea ce există astăzi între formele în *-e* și cele în *-i*, nici de ce cele în *-e* se rânduiesc cronologicește înaintea celor în *-i*, cele din urmă fiind forme eminentement proclitice și neputând fi întrebuițate și în altă poziție. Fără îndoială însă că armonii vocalice ca în *miluiește-ne* etc. au putut întări situația formelor în *-e* în concurența lor cu cele mai vechi în *-ă*.

Formele în *-e* iau ființă așa dară din tendința diferențierii dativului și acuzativului, după analogia lui *lă—le* de la persoana a 3-a de genul feminin, prind rădăcini tari desființând echivocuri în cazuri ca al lui *n'a fost* (v. mai sus) și făcând topica frazei mai elastică, și câștigă tot mai mult teren în uzul limbii fiind ajutate și de șovăirea dintre *mă* și *me* în epoca apariției lor și de armonii vocalice ca în *miluiește-ne* etc.

În epoca lui Coresi formele în *-e* sânt cele curente. Reproduc mai întâiu din Psaltirea tipărită la Brașov în 1577, după ediția lui Hasdeu, locurile corespunzătoare exemplurilor cu *ne* și *ni* citate din psaltirile rotacizante: ad 1) *în scârbi ce ne aflare foarte*^{121/4}; ad 2—3) *până cândă... sature-ne de pâine lăcrămată și adăpi-ne lacrimi în măsură*^{221/2-5}. Coresi scrie deci *ne* și unde psaltirile husite aveau *ni*, căci pentru ca *ne*, încetățenit acum în limbă, să apară în uzul lui, nu mai era nevoie de intervenția vreunei armonii vocalice. Formele în *-i* sânt de altfel pentru Coresi forme necunoscute încă, iar cele în *-ă* forme căzute în desuetudine. Iată mai vreo câte-va exemple cari arată că formele în *-e* le-au înlocuit pe cele în *-ă*, menținându-se însă și acolo unde astăzi le-am preferi pe cele în *-i*, de rigoare în uzul literar. Le iau din *Evangelia cu învățatură* din 1581 (ed. Pușcariu-Procopovici): *Dereptă aceia și noi, greșiiți și nedestoinicii și ticăloșii, cari n-e-amă trudită acicea, noi n-e rugămă și n-e milcuimă...^{6/27-28} sau această folositoare de sufletă carte... înțelegătoriloră aceștiia, tuturoră, să l e fie de treabă^{2/35-3/4}. În aceeași predoslovie cetim: *bățătoriloră deschide-l e-se-va^{4/32}*, nu *deschide-l i-se-va* cum s'ar zice astăzi, iar la fel se găsește *vă nu vi în Ertară-vă-se voao păcatele voastre*^{64/5}.*

În ce privește epoca în care formele mai vechi *lă* și *nă* au cedat în dacoromânește terenul formelor mai nouă *le* și *ne*,

este foarte instructivă și constatarea lui N. Cartojan, că în Alexandria din Codicele Neogoean din 1620 se mai găsesc adese cele dintâju, dar că mai obișnuite sânt cele din urmă (*Alexandria în literatura românească. Noui contribuții*. Buc. 1922, p. 49). Alexandria aceasta este o copie făcută după un text mai vechiu. Ea se prezintă deci desigur într'o limbă cu înfățișări mai arhaice decât cea vorbită în zilele lui Ioan Românul din Sâmpetru, căci prin penele tuturor copiștilor, mai ales ale celor din vremurile mai îndepărtate sau ale celor mai puțin știutori de carte, s'au strecurat o sumedenie de arhaisme. Prin urmare, pe la 1620, și prin părțile Hațegului *lă* și *nă* trebuie să fi devenit forme destul de rare, oricum mult mai puțin frecvente decât formele mai nouă *le* și *ne*.

Vârsta formelor *ne* și *le*, înlocuitoare ale mai vechilor *nă* și *lă*, nu poate fi stabilită încă cu exactitate. Găsindu-se nu numai la noi, ci și la Istroromâni și Olimpovalahii aromâni, ar putea face impresia că sânt antedialectale. Condițiunile în cari se prezintă în cele trei dialecte nu sânt identice însă, iară dacă admitem aci trei evoluții deosebite, independente una de alta, se explică mai bine lipsa totală a formelor în *-e* din cele mai vechi texte dacoromânești, din dialectul meglenoromân și din dialectul aromânesc, cu excepția graiului olimpovalah.

Pe Istroromâni îi deosebește de noi înainte de toate forma *ve*. După cele spuse până acuma, mi se pare cu neputință să admitem, cu oricâte rezerve am face lucrul acesta, că *ve* poate să fi existat cândva și la noi, unde s'ar fi prefăcut în *vă* ca și *me* în *mă* (cfr. S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 159). Cod. Vor. nu cunoaște decât forma *vă*, cu toate că are încă pentru acuzativul singular al persoanei 1-a în mod regulat forma *me*; (cfr. și cele spuse mai sus p. 237—238). Istroromânescul *ve* s'ar fi putut modela în sfârșit și în vremuri mai recente după un mai vechiu *ne* și *le*, dar cred că perpetuarea vechiului *lă* și *nă* în istroromânește până aproape de zilele noastre, spre deosebire de dialectul nostru, ne este atestată de formele *l* și *n* în exemple ca *l-a zis* < **lă a zis*, *n-ai dus* < **nă ai dus*, după cum arătam și la începutul studiului acestuia.

Lipsa oricărei deosebiri dintre acuzativ și dativ la persoana 1-a și a 2-a la plural a făcut ca în istroromânește formele acuzati-

vului de persoana a 3-a *l(i)* și *le* să pătrundă și la dativ. Analogia cu dativul **lă, le* a produs apoi și dubletele *ne, ve* alături de **nă, *vă* pentru dativ și acuzativ, iar la persoana a 3-a fem. **lă* primi deasemenea și funcțiune de acuzativ. Cum în istroromânește *ă* neaccentuat deveni un fonem de timbru labil, care tindea să se prefacă și s'a și prefăcut în cele mai multe cazuri în *a* (*op. cit.*, p. 72—75) sau *e* (*ib.*, p. 79—81) sau chiar în *e* (*ib.*, p. 75—78), formele în *-e* aveau mai multă stabilitate, mai multă consistență deci. Astfel ele au înlocuit peste tot pe cele în *-ă*, în afară de cazurile în cari **nă, *vă* și **lă* au devenit *n, v, l* prin contracțiunea lui *-ă* cu un *a* următor.

Lipsa de contingentă dintre dialectul dacoromânesc și cel istroromânesc este evidentă aici. Formele nouă în *-e* nasc la noi din tendința de diferențiere a acuzativului de dativ, la Istroromâni dintr'o confuziune totală a celor două cazuri, la noi se orientează persoana 1-a și a 2-a după persoana a 3-a de genul feminin, la ei invers, persoana a 3-a de amândouă genurile după persoana 1-a și a 2-a.

Pentru dialectul aromânesc lucrurile se lămuresc ceva mai greu. Aci n'avem posibilități de documentare ca cele pe cari ni le oferă operele monumentale de sinteză a lui Pușcariu și a lui Capidan pentru dialectele isto- și megleno-român. P e r i c l e P a p a h a g i citează în glosarul Basmelor sale pe lângă formele în *-ă* și pe *ne* pentru dativ, pe *ne* și *ne-* pentru acuzativul persoanei întâia și pe *le-* pentru persoana a 3-a la dativul masculin și la dativul și acuzativul feminin. Formele *l-* și *n-* nu ne privesc aici, căci derivă din *nă* și *lă* ca și *v* din *vă*. P. Papahagi nu ne indică locurile în cari se găsesc formele în *-e*, iar eu nu-mi reamintesc să le fi întâlnit cândva cu funcțiune de dativ în aromânește. Presupun că ne aflăm aci în fața unei greșeli, care se explică poate dintr'o nebagare de seamă la interpretarea împrejurărilor din graiul Olimpovalahilor și poate din faptul că nu s'a făcut cuvenita distincție între arom. *le* (acuz. fem.) și dacorom. *le* (acuz. fem., dară și dat. masc. și fem.). În glosarul lui P. Papahagi din *Scritorii aromâni în secolul al XVIII-lea* și în I. D a l a m e t r a, *Dicționar macedo-român* nu dăm de urma formelor în *-e*, dar în lucrările acestea informațiile sânt atât de sumare, încât nu ne îngăduie nici o concluziune. Nici O. D e n s u s i a n u nu cunoaște în *Histoire de la langue roumaine* I (p. 335)

forme aromânești în *-e*. În glosarul lui G. Weigand din *Die Aromunen* II formele conjuncte *nos, vos, illos* nu sânt reprezentate decât de următoarele forme în *-ă*, cari ne reoglinesc exact situația din Cod. Vor.: *nă* (dat., acuz.), *vă* (dat., neatestat este acuzativul), *lă* (dat. masc. și fem.), iar acuzativul feminin este întocmai ca la noi, și îndeosebi în Cod. Vor., *le* (resp. *li*) < *illae*. Al lui Papahagi *le-* ne arată că forma cu *-e* se întrebunțează mai ales în mod proclitic înaintea unei vocale deschise (*a*), care împiedică prefacerea acestui *-e* neaccentuat în *-i*.

Concluziunea noastră este deci: Cu excepția Olimpovalahilor, Aromânii nu cunosc forme în *-e*, cari ar deriva din *nos, vos, illos*. Iată acum tabloul formelor conjuncte, cari ne interesează aci, din graiul olimpo-valah, așa cum îl găsim în G. Weigand, *Die Sprache der Olympo-Walachen* (p. 76—77):

dat. <i>nă, n</i>	<i>vă, v</i>	<i>lă</i>
		^
acuz. <i>ne, nă</i>	<i>ve, vă</i>	<i>li le</i>

În fața identității cu uzul din Cod. Vor. a uzului din toate celelalte ținuturi aromânești, formele olimpo-valahe *ne* și *ve* apar în izolarea lor ca o inovațiune mai recentă, independentă de celelalte dialecte. Că Istroromânii și Olimpovalahii au comună forma *ve*, în opoziție cu Dacoromânii, Meglenoromânii și ceilalți Aromâni, nu ne îndrituește să vedem aici o legătură între cei dintâi. În istroromânește se ivesc formele nouă în *-e* pe urma confuziei desăvârșite între acuzativ și dativ, în graiul olimpo-valah este evidentă tendința diferențierii celor două cazuri. În istroromânește *ve*, ca de altfel și *ne* și *le*, poate să aibă și funcțiune de dativ, la Olimpovalahi *ve* și celelalte forme în *-e* pot fi întrebunțate numai la acuzativ. Motive identice au produs deci aci efecte identice la Dacoromâni și la Olimpovalahi, numai că la cei din urmă, fenomenul fiind probabil de dată și mai recentă, formele în *-e* n'au pătruns și la dativ. La Olimpovalahi pare să fi intervenit și analogia cu *me*, care nu devine la ei *mă*, și *te*, fixând și mai mult formele *ne, ve, le* în cuprinsul acuzativului, dincolo de care nu pot eși. La ei a putut să-și facă apariția spre deosebire de noi și forma *ve*, căci în graiul lor labialele nu-l prefac pe *e* în *ă*. Acuz. masc. *li* nu este identic, se înțelege cu acuz. fem. *le*, ci este arom. *li* cu depalatalizarea lui *l*, caracteristică Olimpovalahilor.

Megleniții necunoscând formele nouă în *-e*, nu mai trebuie să adaug nimic la ce s'a spus până acuma despre ei.

Iată că în fuga condeiului am ajuns să fiu convins de ceea ce n'am putut afirma în mod categoric mai înainte. Formele nouă în *-e* ale pronumelui personal conjunct la acuzativul și dativul plural apar în dialectele dacoromân, istroromân și aromân (în graiul olimpovalah anume, acesta cunoscându-le numai la acuzativ) în epoci diferite și fără ca aci să existe vreo interdependență între cele trei dialecte.

Am rămas dator cu explicarea formelor dacoromânești în *-i*: *ni, vi, li*. Celelalte dialecte nu le cunosc.

În tendința dialectului dacoromânesc este de a preface pe *ei* și *ăi* neaccentuați, prin monoftonghizare, în *i* > *i*. Astfel se explică d. p. *i* < *ei* < *vei* în *i face*, formă frecventă dialectală, care există alături de *ei face* și *vei face* și care devine prin proteza unui *î*, ca la forma pronominală *îi* pentru *i* < *illi*, chiar și *îi face*. În *Pravoslavnică Mărturisire* tipărită la Buzău în 1691, cetim d. p. *plecatii* (< *plecatei*) și *micii slugi*, alături de *fiiu al adevăratei maici Besarecii Răsăritului* (*Bibl. rom. veche*, I, p. 323). Dative și genitive ca *maichii, Anchii, taichii* sânt forme frecvente, relativ recente, cari derivă din *maicăi, Ancăi, taicăi*, cu *-ăi*, așa cum se mai spune tot atât de adese, nu cu *-ei* înaintea căruia velara ar fi trebuit să se palatalizeze ca în *maicii*. Genitivul *tatii* este din **tatăi* nu din **tatei*, căci masculinul *tată* n'a formut nici odată un genitiv sau plural nearticulat în *-e* (*unui tată, doi tați*.) Și mai instructiv este genitivul *aghii* < *agăi* (v. DA, s. v.), fiind al unui cuvânt mai nou: *agă* < turc. *aga*. După *tată* și *taică* s'a luat *maică*, putând face deci gen. și dativ. articulat și în *-chii*. Până și acuzativul *mă* se prefac în *mi* înainte de *-i*. „A! domnule *mi-i* (tip. *mî'i* = „mă vei“) îndatoră pân' la moarte“, exclamă Afrodita în *Kir Zuliaridi* al lui V. Alexandri (*Teatru*, III, Buc. 1875, p. 1184). Foarte instructive sânt următoarele exemple scoase dintr'un singur psalm de 28 de versuri din *Psaltirea lui Dosofteiu* (ed. B i a n u, p. 465—466): *M' o i rugă-mă ție Doamne sfinte... Și de-așu miarge pre mijlocu de greață, Mi-i feri-mă și-m vei tînde viață, Pentru pizmașii miei ce pună pizmă. Îfi vei tînde, de m'ei izbăvi-mă, Și m'ei scoate Doamne cu direapta*. Cred că

aci *mi-i* nu trebuie explicat din *m'ei*, ci *mă + i > mi-i*, iar *mă + ei > m'ei* întocmai ca *mă + oi > m'oi*.

Chiar și subt accent *ei* și *ăi* pot să devie *i* resp. *i*: Gh. Cardaș îl ascultă pe badea Năstasă Crețu din satul Broșteni, com. Drăgușeni, jud. Folticeni, povestind: „Și cum mergeau *i* așa *pi* un drum întins... s'o rupt un cui dila căruță băeșilor și o ieșit răscolul care țâne dranghinii. (Cântece poporane moldovenești, Biblioteca Semănătorul, Arad 1926, p. 29). Acest *ii* se repetă mereu în colecția aceasta de cântece (*cu ii*, *pi ii*, i b., p. 23 etc., passim). Cum *ii* s'a dezvoltat însă din *iei* < *illi*, am putea să atribuim un rol în monoftanghizarea lui și lui *i-*, deși alătura de el stă forma *ieșit*, iar nu *ișit*. Dar poate că în cazul din urmă Cardaș n'a fost destul de atent, scriind *ie-* în loc de *i-*. Avem *ii* resp. *i* (neacc.) < *ei* (< *illaei*) și în formele *ii Sara*, *ii Tamar* din Palia de la Orăștie sau *i Șoldaneasă* etc. din vechi documente moldovenești, acest *i* existând până astăzi în Maramureș (v. mai jos pp. 250, 257). Oricum Moldoveanul poate întrebă și „*ci-i cu tine?*“, iar forme de acestea cu *ii* < *ei* se strecoară până și în scrisul cărturarilor moldoveni, cfr. d. p. *Prin această lucrare se taie toți vlăstarii c i i sterpi* în *Septemâna* lui Const. Negruzzi (Iași, 1854), p. 277 s. *Fiecare purcel se fată învălit în matrice, care să se depărteze de pe ii*, i b., p. 334 etc. Să nu uităm însă nici de adversativul *ci* < *ce*, cu un *-i* a cărui origine a și fost căutată de W. Meyer-Lübke în construcții ca *ci-i*, când *e* fusese urmat de *i* (*Gramm. d. rom. Spr.*, III, p. 749). Mai convingătoare este însă o formă ca *dinima* din poezia populară din Munții Bihorului, care nu trebuie explicată din *dî + inima* (cfr. I. Șiadbei, în acest număr al revistei noastre, p. 212—213), ci din *de + inima*¹⁾. Cât pentru *ăi*, Tache Păpăhagi ne atestă pentru regiunea Moșilor, satul Măgura, forma *postji* „păstăi“ (*Grai și Suflet*, II 1, 1925, pp. 46 și 86)²⁾.

Apariția formelor conjuncte în *-i* la pluralul pronumelui

1) Tot astfel *d'ntreba*, *d'nflori* etc. nu prezintă cazuri de apocopă (cfr. i d e m, i b. p. 212), ci de contracțiune (*de + în > din*, și pe unde se spune *de, dă*, iar nu *di*).

2) Și E. Gamillscheg, *Oltenische Mundarten*, Wien 1919, p. 13 vorbește de un *ă + i > i*. Singurul exemplu pe care se întemeiază, forma *strin* care s'ar fi dezvoltat după el din *străin*, nu poate dovedi aici nimic. Cfr. și S. Pușcariu în DR. I, p. 371.

personal nu se datorește prin urmare unei evoluții morfologice pronominale, ca apariția formelor corespunzătoare în *-e*, ci este efectul evoluției fonetice pe una căreia *ăi* și *ei* neaccentuați se prefac în dacoromânește în *i*. Nu numai *ne*, *vă* și *le*, poate și *† nă* și *† lă*, ci și *mă*, poate și *† me*, și *te* (*ti-i duce în pădure?*) sânt supuse acestei prefaceri, și și alte cuvinte ca d. ex. adjective (*plecatii*) sau substantive (*taichii, aghii*).

Pentru ca *mă*, *vă* etc. să devie *mi*, *vi* etc., trebuie să intre în legătură cu un *i* următor, vocala lor finală formând mai întâi un diftong cu acesta. Iată motivul pentru care formele conjuncte în *-i* ale pronumelui personal, și îndeosebi *ni*, *vi* și *li*, sânt forme eminentemente proclitice. Ele se generalizează apoi în această poziție proclitică, apărând ori de câte ori sânt urmate de un element enclitic, deci nu numai înaintea lui *-i*, ci și înaintea lui *-se* (pron.) d. ex., cu excepția cazurilor când elementul enclitic începe cu o vocală velară, d. p. *o* ca în *m'oi* (< *mă oi*) *duce*, *v'o* (< *vă o*) *fac* etc. Este lucru firesc ca *ă* să nu-și piardă caracterul velar înainte de velara *o* și ca *e* (d. p. în *ne-o dai*) să-și păstreze înainte de *o* unghiul maxilar mai apropiat de acesta.

Formele în *-i* se întrebuițează deci înainte de *i* „este“ (*ni-i frig*), *i* „vei“ (*ni-i da*), *i* < *illi* „ei“ (*ni-i dai*), *l* < *illum* „el“ (*ni-l dai*), *le* < *illae* „ele“ (*ni le dai*), *s* < *sunt* „sânt“ (*nu ni-s oile acasă*) și *să* < *se* „sine“ (*ni se pare*). Ele își fac apariția pe cât știu mai întâi în secolul al XVII-lea. Alătura de *mi* (acuz.), de care a fost vorba mai sus, stau în Psaltirea lui Dosofteiu și *ni*, *li*, și probabil și *vi* pe care nu l-am putut spicui numai dintr'o repede răsfoire a cărții: *Că la locu de duriare Ni-i Domnulă mângâiare*^{461/24}, *A rău ș'a vicleanulă brațele li-i frânge*^{34/15}, *Că li-i ruga nedireaptă Și li-i inema deșartă. Li-s glătiajele* (cit. *gătliajele?*) *căscate*^{21/11-13}. Cfr. *Și când ne vine greulă Ne scoate din tot răulă*^{462/3-4} s. *Nu lăsa pizmașii să le facă silă*^{34/6}.

Grigori Ureche, moldovean ca și Dosofteiu, dar din jumătatea întâia a secolului al XVII-lea, pare că n'a cunoscut încă formele în *-i*, dacă se poate ca să fac concluziunea aceasta dintr'un singur exemplu: *așjderea și limba, sau graiul nostru, den multe limbi iaste făcut, și ne iaste amestecat graiul nostru cu*

a vecinilor de pe 'npregiur, măcară că de la Râm ne tragem, și cu a lor cuvinte ne-i amestecat graiul LET. I, ^{97/29-31}. Ne reamintim aici și de al lui Coresi *deșchide-le-se-va* (v. mai sus, p. 241 și-l adaug și pe *să vă se iarte păcatele* din Întrebarea creștinească, copiată de popa Grigore din Măhaciu în 1607 (Cuv. d. Bătr. II, p. 107).

La Aromâni se înțelege că nu putem descoperi nici o urmă de forme conjuncte ca *ni, vi, li*. Ei păstrează, cu excepția Olimpovalahilor pe care o cunoaștem, stadiul în care se găseau sub acest raport traducerea husite din secolul al XV-lea: *nu erà de ațel țe lă-i frică și de-aumbră-lă* (P. Papahagi, *Băsmе*, ^{7/33}), *El z-duțe cu mintea s-nă măcă* (ib., p. ^{404/29}), *Până mâni s-li (li = „câmeșli“) căftați, lă greaști nâs, nu va le-aftați; câmeșli le-am îo; anțați-ni frațli manaintea, și z-videm di vă li dați* (ib., ^{33/33-35}, cfr. ib., pp. ^{51/23,24}, ^{66/1}, ^{107/1}, ^{195/35}, ^{247/39}, ^{403/32}, ^{406/10}, ^{438/32}, ^{439/24}, ^{441/35} etc. etc.). Dar și în dacoromânește mai sânt cu puțință încă până astăzi forme cu *ă* înainte de *-i*. Citesc în povestea „Nărojii“ din Gorj, publicată de regretatul St. Sterescu în 1912: *Da ce vă-i, fa, de plângeți?* (Conv. Lit. XLVI, p. ^{1049/9}) sau chiar în George Ranetti, *Romeo și Julietta la Mizil*, F. Göbl, Buc. 1907, p. 24: *nu vă-i rușine*. Pe de altă parte îmi amintesc să fi auzit construcții ca *vi dau*, asemenea abateri fiind cu atât mai explicabile, când alătura de *ce vi-i* mai există și *ce vă-i*. S'ar părea că putem citi un exemplu de felul acesta chiar din scrisul nostru vechiu. Îl găsim în Conv. Lit. XXIV, p. 736, printre glosele din sec. XVI publicate de I. Bogdan: *de vi miarge rrău* (cfr. însă *câ[n]du le va vene lor vreamă*, ib., p. 733, *cu puțineale ne vene amente a cupre[nde]* și *nu le se pare*, ib., p. 738)*. Probabil că avem de a face aci cu o greșală de scris a glosatorului sau cu o greșală de tipar.

Am mai înțeles deci că formele în *-i* aparțin de o potrivă și dativului și acuzativului, fiind cu puțință chiar o formă ca *mi* pentru *mă*. Greșesc prin urmare gramaticile noastre practice ca și scriitorii cari vor să facă din *ni* și *li* singurele forme ale dativului, din *ne* și *le* singurele forme ale acuzativului. *Ne, vă, le* și *ni, vi, li* aparțin, de o potrivă, și dativului și acuzativului. Formele în *-i* sânt totuși mai frecvente la dativ, din cauza regimului sintactic cerut de encliticele cu cari intră în legătură.

2. ILLE CA ARTICOL ANTEPUS.

(Un genetiv vechiu și două etimologii nouă.)

T. Papahagi îl identifică pe *a li* din *Savina a li Bodă, Ioan a li Petru, George a li Lip* din graiul Moșilor cu tot dreptul, cred, cu *a li* din construcții aromânești ca *perlu a li Marie*¹⁾ (*Cercetări în Munții Apuseni în Grai și Suflet III — 1925 — p. 52*). Dânsul îl derivă pe *li* din acest *a li*, păstrat la Moși ca variantă a lui *a lu*, dintr'un *illaei* neaccentuat. Explicarea aceasta par a o confirma construcții duble aromânești ca *armatle a lamniliei* (P. Papahagi, *Basmе aromâne* ^{406/35}) alături de *armatle ali lamnie* (ib. ^{407/21}), aci *ali* putând face impresia că este și din punct de vedere etimologic înlocuitorul de aceeași origine a lui *a + lei* din *a lamniliei*. Cu toate acestea, atâtea alte cazuri ne conving că *illaei* postpus (enclitic) și *illaei* antepus (proclitic) au avut exact aceeași evoluție formală. În *Palia de la Orăștie* d. p., pentru ca să nu ne ținem prea departe de Munții Apuseni, dăm de dative ca cele relevate ca „exemple aproape unice“ și de T. Roșculeț în *Viața Românească* XVIII, 4 (Aprilie 1926), p. 330, după ediția lui Mario Roques, *Palia d'Orăștie*, Paris 1925, și semnalate încă de T. Cipariu în *Principia de limba și de scriptura* (ed. II, 1866 p. 134) și amintite după acesta și de Al. Philippide, *Introducere*, p. 67, de I. Bianu și I. Tanoviceanu în *Arhiva de la Iași*, III (1892), p. 228, resp. VIII (1897), p. 336 și de E. Bacmeister în *Jahresber.* IV (1897), p. 51: *ii Sara* ^{65/17} (= *Sarăei* ^{49/10}), *ii Tamară* ^{156/11} (= *Tamareei* ^{156/3}) cu *ii = ei < illaei* (despre prefacerea lui *ei* în *ii* v. mai sus, p. 245-246). Asemenea genetive și dative feminine cu articolul antepus sânt chiar foarte frecvente în documentele

1) Cfr. G. Weigand, *Die Aromunen* II, Glossar, p. 291: „*ali* ist das [emininum] zu *al* [d. p. în *nvăsta al k'ir*]. [Genetiv:] *frate ali soră* 102, 5. *ali tetă* 102, 7. D[ativ:] *ali krepate* 34, 2. *ali mușate* 34, 4. *ali vpută* 111, 12. *ali Džanfik'e* 95, 40. *ali vrăari* 16, 1. *ali dadă* 113, 6.“ Se pare însă că și în aromânește *ali* se poate întrebuința și înainte de masculine, cel puțin înaintea celor de decl. Ia, căci cetim în P. Papahagi, *Basmе aromâne*, la glosar (p. 711): „Gen. Dat. a *tătăului* și *ali tati* [tati = *tată*, cfr. *Lă dzăsi tati* (nominativ!), ib., p. ^{476/34}], *al tătă*“. Același *ali* există și în dialectul meglenit, încât nu mai încapе îndoială că avem de a face aci cu construcții de origine străromână: *ali Zlata = Zlată'lă = lu Zlata* (gen.), însă *la Zlata* (dat.) v. Th. Capidan, *Meglenoromâni* I, p. 150.

moldovenești începând din jumătatea întâia a secolului al XVII-lea și până pe la începutul secolului al XVIII-lea (1636—1726). I. Tanoviceanu are meritul de a ne fi atras atențiunea asupra faptului acestuia și de a fi adunat vro câteva zeci de exemple de felul acesta, asigurându-ne că numărul lor în documentele văzute de el este mult mai mare. Aci forma articolului feminin antepus este, mai rar, încă *ei*, dar mai adese *i* (< *ii*) și mai ales *ii* (scris ⲓⲓ) cu același *i*- ca în *ii* „este“, *ii* „vei“ sau *ii* < *illi*¹⁾.

¹⁾ Dau aci, după categorii și în ordine cronologică, exemplele citate în I. Tanoviceanu, *Articolul antepus ei, ai, ii, i* la numele proprii feminine în *Arhiva VIII*, pp. 329—344. Anul 1652: *feciorii ei Șoldaneas*, 1654: *ficiorii ei Șoldăneasă*; — 1636: *fetele i Mândraoae*, 1637: *cu Ionașcu și cu Gavril ficiori i Șoldaneasă de acolo*, 1640: *s'au jăluit ficiorii i Șoldaneasă*, 1647: *ginerile i Pureceoae*, 1663: *Anița sora i băniasă* (Despre asemenea cazuri în cari *i* ar putea fi interpretat eventul ca *-i* din *ai*, *a-* al acestuia fiind contras cu un *-a* precedent, v. p. 255, nota 1), 1666: *partea i Pârloae*, 1673: *nepot de fiică i Hocingoe*, prob. sec. XVII: *partea-i Ciolpănease*; — 1647: *ficiorul ii Șoldăneasă*, 1657: *feciorul ii Nechiforeasă*, 1659: *Iurașco ficior Anghelii ii Iosăpoae*, *ficiorul ii Bojoae*, 1662: *ginerile ii Silionease*, *Arpentie ficiorul ii Ghiorgheasă*, 1664: *partea Anisiei ii Bărzoae*, 1666: *ficiorul ii Pârloae*, *Dumitrașco ficiorul ii Horiloae*, *Lazar ginerile ii Bălăcioae*, *Sima unchiul socrii ii Bălăcioae*, *zapis de la mâna ii Bălăcioae*, 1667: *ce ieste parte ii Tăbănease*, *Gligorașco ficiorul ii Săuloae*, *lângă casa ii Pascăloae*, 1668: *nepoții ii Solomoneas cei bătrâne*, 1669: *între casa ii Stăvâroae*, *feciorii ii Berdiloae*, *Arpentie ficiorul ii Gheorghiese*, 1675: *Ștefan ficiorul ii Gligoroae*, 1677: *toți nepoții ii Miculeasă*, 1680: *popa Istratie de la Mânăstire ii Iacomiasă*, 1686: *giupănesii Paraschiva*, *sorora ii Dabijoae*, 1687: *Acsana fata ii Holbăneasă*, *feciorul ii Bojoae*, 1688: *că fiind îna Lecăi Floare datoare ii Năstăsoae vornicesei cu 20 de lei*, 1692: *podul ii Hagioae* (cfr. a. 1726), 1694: *Sandul ficiorul ii Vărlăneasă*, 1696: *ficiorul Ilițai ii Bojoae*, 1698: *nepotul ii Drojdoae*, prob. sec. XVII: *Gheorghe ginerile ii Năculiasă*, *adecă eu Stefania fata Sorii nepoata ii Floare*, *Mihai ginerile ii Picio-rogoae*, prob. încep. sec. XVIII: *parte ii Tătăroae*, *parte ii Ghiorghiias*, 1726: *pe podul ii Hagioae*. — Prin urmare I. Nădejde păstrează toată dreptatea împotriva lui E. Bacmeister (în *Die Kasusbildung des Singular im Rumänischen*, p. 8, studiu util și astăzi încă, publicat în *IV. Jahresb.*, p. 1—81) scriind în a sa *Gramatica limbii române*, Iași 1884, p. 105: „Câte sute de ani au fost amândouă formele“ — cu articolul antepus și articolul postpus — „tot una de bune și cât timp a domnit poate forma cu articolul înainte, nu știu, dar de bună samă că fenomenul a ținut sute de ani“, întocmai precum și A. I. Philippide va fi susținând probabil pe bună dreptate că în secolul al XIV-lea se punea articolul când înaintea, când după genitivul și dativul substantivelor, după bunul plac al vorbitorului de pe vremea aceea“ (*Introducere*

Construcții corespunzătoare lui *ad illum* > *a lu* pentru genul masculin la singular desigur că au fost cu puțință în epoca străromână și pentru genul feminin și și la plural. Cred prin urmare că *ad illae* (acuz. plur. fem.) a dat **a le* > (cu *e* neacc. > *i*) *a li*. Cu timpul au dispărut distincțiile de gen și număr între *a lu* și *a li*, formele acestea devenind simple mijloace de exprimare a unui raport de posesiune etc., deci auxiliare sinonime ale unor construcțiuni cu valoarea sintactică de genitive s. dative. În felul acesta s'a putut ajunge la *Ioan a li Petru*, întocmai precum se poate spune *lu Ana* (cfr. megl. *lu Zlata*) în loc de **ei Ană* resp. **ei Ane* (cfr. și *că după veastia eresului a ei noastre credi* ⲛⲧᶞᶞ *vișu fariseiu*, Cod. Vor. ^{74/8}) sau *lui Ana*

în istoria limbii și literaturii române, Iași 1888, p. 68; cfr. acum și I. Iordăneanu, *Rumänische Toponomastik*, Teil II, III, Bonn und Leipzig, 1926, p. 189). Tot astfel sânt pe deplin întemeiate constatările lui I. Tanoviceanu „că articolul antepus la numele feminine e departe de a fi o raritate în veacul al XVII-lea“ (p. 329—330) și că „în secolul trecut“ — XVIII — „articolul antepus la numele proprii feminine să găsește din ce în ce mai rar, până pe la mijlocul său, când putem afirma că aproape dispăre din limbă“ (p. 334—335). — O mică rezervă se impune totuși față de părerea din urmă a lui I. Tanoviceanu pentru ținuturile maramureșene. Despre aceasta vezi cele spuse mai jos în cursul discuției asupra lui *ai*, auxiliarul genitivului și dativului feminin.

¹⁾ Extrem de interesant este că *a* din *a ei noastre credi* ⲛⲧᶞᶞ își mai are reflexul în Noul Testament de la Belgrad din 1648, când asemenea construcțiuni nu mai erau în uz. Redactorul acestei cărți face evidente eforturi de a prinde într'o frază mai limpede pentru vremurile sale și mai exact acest loc din Faptele Apostolilor (Cap XXVI 5): *că după adevăratul în obiceaiul alii legii noastre amă trăitū fariseu*. Versiunea lui este totuși destul de încurcată încă, mai ales pe urma reprizei prepozițiunii *după* prin înaintea de *obiceaiulū* și din cauza lui *alii* a cărui prezență este aci cu desăvârșire nemotivată din punct de vedere sintactic, *obiceaiulū*, cuvântul determinat de *legii noastre*, fiind articulat. Acest *alii* îl reproduce pe vechiul *a*, interpretat greșit, dar acordat corect cu *obiceaiulū*, și în consecință prefăcut în *alii*. Inovațiunea este sau a Testamentului Nou din 1648 sau a unei copii intermediare între acesta și traducerea husită. Oricum, cred că avem și aci o dovadă că Simion Ștefan s'a folosit la alcătuirea cărții sale și de un text românesc mai vechiu. Construcția își recapătă corectitudinea sintactică numai în Biblia de la București din 1688: *căci după celū chiarū eres alii legii noastre amū trăitū fariseu* ($\text{ⲕⲁⲓ ⲛⲁⲧᶞ Თⲏⲛ ⲁⲛⲣⲓⲃⲉⲥⲁⲧᶞⲏⲛ ⲁⲓⲣⲉⲥⲟⲩⲛ ⲧⲏⲥ ⲏⲓⲙⲉⲧⲉⲣⲁⲥ ⲫⲣⲏⲥⲁⲓⲁⲥ ⲉⲗⲏⲟⲁ Ⲥⲁⲣⲓⲥⲁⲓⲟⲥ}$). În Cod. Vor. (^{139/12}, Epistola întâia a lui Petru, I 7) se mai găsește un genitiv de același tip, vechiul *a* nemăiăsând de astă dată nici o urmă în redacția de la Belgrad: *se ispitirevō* (cit. *ispitirea*) *a ei voastre credi* ⲛⲧᶞᶞ *multu mai ci* ⲛⲧᶞᶞ *stittă de aurulu cela ce piare de focu ispi-*

(cfr. d. p. tabloul lui Zozo în Delavrancea, *Paraziții*, Socec 1905, p. 73), ca și lui *Gheorghe* = *Iu Gheorghe*.

titu află-se-va întru laudă și cîrste și slavă, întru descoperitul lui Is. Hs., cfr. 1648: *ca ispitirea credinței voastre, carea e mai scumpă de aurul pieitoriu carele să ispitește prin foc, să să afle voao întru laudă și în cinste și în slavă, întru arătarea lui Isus Hristos*, 1688: *Ca ispitirea voastră a credinții, cu multă mai cinstită decât aurul cel ce pieare și prenă foc să lămureaște, să să afle în laudă și cinste și mărire, întru descoperirea lui Isus Hristos* (ἵνα τὸ δοκιμίων ἡμῶν τῆς πίστεως πολυτιμότερον χρυσοῦ τοῦ ἀπολλυμένου, διὰ πυρὸς δὲ δοκιμαζομένου, εὐρεθῆ εἰς ἔπαινον καὶ δόξαν καὶ τιμὴν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ). Un alt genitiv de felul aceasta, relevat de I. Tanoviceanu în *Arhiva* din Iași VIII (1897), p. 338 (cfr. G. Pascu în *Ist. lit. și limbii rom. din sec. XVI*, p. 109), ni-l oferă textele Măhăcene: *ispitele sântu ale ei noastre credințe*, Cuv. d. Bătr. II, p. 124/14. Forma *ale* din acest exemplu — prezența căreia nu este însă nemotivată aci din punct de vedere sintactic — se explică prin tendința stabilirii unui perfect acord gramatical, pe care am mai întâlnit-o și în Noul Testament din 1648, la locul unde *a* a fost prefăcut în *alū*. Se vede și de aici că la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, vechea construcție cu forma ei originală, așa cum ne este atestată pentru secolul al XV-lea, ajunsese să fie în afară de simțul gramatical al limbii. — Nu cred că Al. Philippide (la fel, după el I. Tanoviceanu, *I. cit.* și G. Pascu, *op. cit.*, p. 116) are dreptate declarând genitiv cu articol pus înainte (*Introducere*, p. 68) și pe *ei svintei Veneri* în legenda Sfintei Vineri din aceleași texte (Cuv. d. Bătr. II, p. 156/13—14), ci interpretează locul din chestiune ca și Hasdeu în transcrierea sa: *Și fost-au tătarea capului ei, svintei Veneri, în luna lui Cuptoriu 26 de dzile*. De altfel ar trebui să stea înainte de *ei* un *a* sau *alū*, iar în locul lui *svintei* ar trebui să avem forma nearticulată *svinte*, căci și atributele *noastre* și *voastre* din cele trei exemple sigure pe cari le-am putut da sânt nearticulate. Mă mai întreb: este de fapt numai o întâmplare oarbă că în toate trei cazurile cari ni s'au păstrat cu *ei* antepus, genitivul este al substantivului *credință*? Nu este însă de loc numai un joc al hazardului că copiii au putut păstră vechiul genitiv — copistul Codicelui Voronețan lăsându-l nemodificat, iar Popa Grigorie din Măhăciu scriind *ale* pentru *a* — numai când acest substantiv avea înaintea sa un pronume posesiv ca atribut. Aci a intervenit asociația cu construcții ca *a noastră rudă*, *ale noastre rude*, *al nostru frate*, *ai noștri frați*, în cari *a*, *ale* etc. este insoțitorul de rigoare al pronumelui posesiv. Aproprierea aceasta a făcut ca vechile genetive să apară în cazurile noastre mai puțin străine de uzul limbii de atunci. — G. Pascu are toată dreptatea declarând (*op. cit.* pp. 53 și 120) — ideea aceasta a fost susținută de altfel mai întâiu de Al. Philippide, *I. cit.* și de E. Bacmeister, în *Jahresber.* IV, p. 52 — că dat. *a loru săi bărbați* din Cod. Vor. (152/5) și gen. *a loru meale lacrimi* din textele măhăcene (Cuv. d. Bătr. II, p. 215/13) sânt construite aidoma ca și *a ei noastre credință*. În cazul al doilea ne interesează fraza întregă: *Miluiaste-ne, Do[aj]mne după mare milostea ta și după multul ești nsugului tău, miluiaste noi, mul-*

S'a păstrat până astăzi în Maramureș și auxiliarul genitivului prepozițional masculin al pluralului *ad illi* sub forma de *ai* resp. *a i*. Îl găsim de altfel foarte adese și în vechi documente moldovenești dintre anii 1615—1741¹⁾. Are un interes deosebit faptul

tul a loru meale lacrimi, căci confirmă o observare a noastră făcută aici. Vechiul genitiv apare în citația aceasta numai unde posesivul se găsește înaintea substantivului, nu și acolo unde urmează după substantiv. Și iar intervine tendința acordului gramatical în *muerile supuindu-se ale loru săi bărbați*, Cod. Vor. 150/14, unde numai o pricepere cu totul greșită a formei originale a locului acestuia a putut să provoace înlocuirea lui *a* prin *ale*, de oarece *ale loru săi bărbați* nu este atribut al lui *muerile* ci compliment în dativ al verbului. O asemenea greșală a putut s'o facă numai un copist, nu însă un traducător. Avem deci aci o probă nouă, și nu dintre cele mai puțin convingătoare că Codicele Voronețean este de fapt o copie. — În fața unor dativ sau genetive ca *a(le) loru săi bărbați* sau *a loru meale lacrimi* ne găsim par'că, cei de astăzi, într'o situație asemănătoare celeia a copiștilor noștri față de vechiul *a ei noastre credință*. *A(le) loru săi bărbați* și *a loru meale lacrimi* fac impresia unor construcții destul de apropiate de pricepera și simțul zilelor noastre, pe cari și un laic le-ar pricepe ușor — desigur mai ușor decât d. ex. pe *a ei noastre credință* — poate chiar fără ca să-și dea seama că sânt în afară de uzul nostru, căci și noi mai spunem *a lor noștri*, *a lor săi* etc. (d. ex. *trebuie să dea ceva și a lor săi*). Zicem *ai noștri* și *a lor noștri* (substantival), dar nom. acuzativului *ai noștri părinți* și *părinți noștri* le corespunde astăzi la gen. și dat. numai construcția *părinților noștri*, cel puțin în uzul literar. Vechiul *a lor noștri* s'a păstrat deci numai unde n'a fost dată posibilitatea înlocuirii printr'o construcție cu altă topică. Interesant este și faptul că în cele două texte măhăcene în cari am dat de vechi genetive ca cele din traduceri huseite, se găsește și rotacismul caracteristic pentru acestea din urmă. Arhaismul construcțiilor și textelor de care ne-am ocupat aci, se evidențiază astfel și în modul acesta.

¹⁾ Iată aci exemplele pe cari le-a adunat I. Tanoviceanu în articolul citat mai sus. Anul 1615: *acel zapis a dumisale maicei noastre ai Moviloae* (dintr'un document semnat de Elisaveta, văduva lui Eremie Movilă, publicat de Hasdeu în „Arhiva istorică“ I 1, p. 128), 1632: *lui Gavril feciorul ai Șoldanease den Șofrăcești*, 1643: *viile ai Nicorițoae*, 1648: *nepoții lui Vasilie Negrul și ai Antimiei ai Negroae* (firește că aci cel dintâiu *ai* e identic cu forma aceasta a articolului demonstrativ din zilele noastre, nu cu cel de al doilea *ai*, auxiliar al genitivului), 1654: *ai surori-sa ai Nicorițoae*, 1662: *fi-ciorii ai Leonteașă din Hodurenii, pe parte Ghiorghiasă și ai Nechiforeasă*, 1663: *Toți nepoții ai băniasă să judecă cu Canstantin nepotul ai băniasă zicând că 1/2 hăleşteu e cumpărat matușă-sa ai bănias*, 1676: *care ciapsă a fost a Amei ai Stătiiasă, ocină ai Nechiforiasă, un frate ai Nechiforeasă, fata Mariei ai Ciogoloae*, 1690: *prisacă ai Nechiforias*, prob. sec. XVII: *un zapis ai Buciumoae, rămășița ai Ciolpânease, nepoții ai Ciolpânease*, prob.

că în exemplele dacoromânești din zilele noastre pe cari le pot cită aici *a li*, la început o construcție feminină de plural, nu se găsește decât înaintea unor nume masculine la singular

încep. sec. XVIII: *parte ai Vărnăvoae*, 1706: *ginerile ai Savinoae*, *socrii dumisale ai Savinoae*, 1716: *acel moș ai Păscăloae*, 1718: *fata lui Gligorie Săpotianul și a Alexandrei ai Pahomies*, 1723: *lăsând toate bucatele mănăasa ai Hrisoverghioae*, 1732: *parte din Borăști ce a fost ai Badioae*, 1741: *și alte zăstri ai surori-sa* (v. și nota următoare). — I. Tanoviceanu declară „îndoios” exemplul din urmă, *ai surori-sa*, fără ca să ne comunice motivele nedumeririi sale. Genetivul acesta nu se potrivește, după cum constată însuși, cu regula pe care credeă că o poate stabili și după care, în afară de cele 2—3 cazuri ca *a ei noastre credință* din texte vechi, articolul feminin antepus s'argăsi prin documente numai înaintea derivatelor de la nume proprii masculine („Soldăneasă” d. ex.) sau de la titluri bărbătești („părcălăboae” etc.), nu însă și înaintea unor nume comune feminine. Dacă îndoiala lui a pornit de aici, noi nu o putem împărtăși. Las'că ar mai fi trebuit să ne arate de ce *ai surori-sa* din 1564 (*ai surori-sa ai Nicorițoae*) nu se găsește exact în aceeași situație ca *ai surori-sa* din 1741 sau că cel puțin unul din cei doi *ai* (din 1564 și 1741), cari ne privesc aici, n'ar fi de fapt identic cu *ai* auxiliarul genetivului și dativului (cfr. mai sus *ai Antimiei* din 1648). — Articolul enclitic a fost desigur simțit și în îndepărtate vremuri, ca și în zilele noastre, ca un fel de terminațiune. Numele proprii nu formau un plural și adese, când erau împrumutate din alte limbi, vor fi avut o înfățișare exotică, de nu mai încăpeau în nici una din categoriile flexiunii noastre nominale. De aceea se potriveau mai puțin pentru declinarea cu articolul postpus, adecă pentru flexiunea prin modificarea desinenței în general. S'a preferit deci, pe cât se pare, antepunerea articolului la nume proprii, fără ca preferințe de felul acesta să fi existat mai întâiu și la numele comune. Intre *lu* din *a lu Gheorghe* și *-lui* din *a vecinului* (alături de **a lu vecinu*) mai eră însă și altă deosebire sintactică în afară de cea de topică. Articolul *-lui* din *vecinului* nu scotea numai în relief funcțiunea de genetiv a substantivului, ci-l și individualiză, pe când *lu* din *lu Gheorghe* nu avea această funcțiune din urmă, numele proprii însemnând în uzul obștesc întotdeauna o anumită persoană și fiind deci individualizate prin ele înseși. De aici se va fi dezvoltat sentimentul că locul lui *-lui* este unde substantivul nu trebuia numai declinat, ci și individualizat, iar al lui *lu* acolo unde nu eră nevoie decât de simplă declinare. Articolul antepus rămânea în acest chip tot mai mult rezervat numelor proprii și se găsește mai ales înaintea acestora, iar în timpuri mai recente numai înaintea lor. Compoziții ca *soru-mea*, ca în general numirile de înrudire, apar adese individualizate ca denumiri ale unor persoane anumite și intră deci, sub acest raport, ușor în categoria numelor proprii. De aceea se poate spune și *lu soru-mea*, *lu mama* etc. La fel și d-na *părcălăboae* eră numai una, nevasta „părcălabului”. Prin urmare nu poate fi nimic neobișnuit în *ai surori-sa*, care are exact aceeași situație ca *ai Păscăloae* sau *ai părcălăboae*.

(*Savina a li Bodă* etc.), iar *a i*, la început o construcție masculină de plural, numai înaintea unor nume feminine la singular¹⁾. T. Papahagi atestă în *Graiul și Folklorul Maramure-*

¹⁾ „Ceea ce e însă mai ciudat”, spune I. Tanoviceanu (p. 337), „este că articolul feminin câte-odată, foarte rar o recunoaștem, se găsește pus chiar înaintea numelor proprii masculine”. Făcând observarea aceasta, da următoarele două exemple: *Dumitrașco ai Ursoi ot Vărtop și Dumitrașco ai Silioneesă* (a. 1661) și *adecă cu Mărie nepoata-i Costeș* (a. 1717). Nu am documentul respectiv la îndemână, spre a putea controla dacă nu trebuie cetit cumva *ai Urso[a]i[e]* în loc de *ai Ursoi*, dar I. Tanoviceanu se arată destul de familiarizat cu limba vechilor noastre zapise și dă o atențiune specială acestui fel de declinare a numelor proprii, ca să nu ne mai îndoim că avem aici de fapt un genetiv masculin format cu *ai*, în a cărui autenticitate și vechime se pare că putem crede fără de nici o rezervă. La origine acest *ai* a fost auxiliarul unei construcții masculine cu valoarea sintactică de genetiv plural, funcțiune care sub raportul genului — nu și al numărului — s'ar mai recunoaște și s'ar mai fi păstrat deci aici. Totuși, până la confirmarea cazului acestuia prin alte exemple similare, nu pare chiar exclusă și posibilitatea altei interpretări: *Dumitrașco ai Ursoi* (masc., în loc de *lu Ursoi*) ar fi apărut poate prin atracțiunea lui *Dumitrașco ai Silioneesă* (fem.), cu care se găsiă, în nemijlocită apropiere, în aceeași frază. Cât despre celalalt exemplu, *adecă cu Mărie nepoata-i Costeș*, trebuie să constatăm mai întâiu — lucru pe care l-am și înțeles din cele spuse până acumă — că I. Tanoviceanu îl confundă pe nedrept pe *ei*, *i*, *li* cu *ai* (v. și H. Tiktin în *Gröbers Grundr.*, 2. Aufl., p. 594). Articolul *i < ei < illaei* este la origine și pare că a rămas întotdeauna feminin. Totuși ar fi foarte explicabil ca prin analogie să fi putut lua și local lui *lu* înainte de nume masculine, întocmai precum *lu* a apărut și înainte de nume feminine. Prefer însă să cred că în *nepoata-i Costeș* nu avem de a face cu un *i < ei*, ci cu *-i* din *ai*, al cărui *a-* a fost contras cu *-a* din *nepoata*. Astfel *Dumitrașco ai Ursoi* și *nepoata-i Costeș* ar prezenta cazuri identice de genetive vechi masculine formate cu *ai*. Trebuie să-mi pătrez convingerea aceasta, până nu s'ar găsi și exemple în cari genetive ca *i Costeș* ar apare și după alte vocale decât *a*. Dacă în astfel de cazuri *nepoata i* a fost scris într'un cuvânt sau în două cuvinte, n'are nici o importanță în fața faptului că acei scriitori nu știu încă să despartă cuvintele după regulile pe cari le aplicăm astăzi. — După expunerile de până aici trebuie să admitem ca și *i* în genetivele feminine din *Anița sora i băniasă*, *partea i Părloae* și *partea-i Ciolpânease*, citate în nota 1, p. 250, urmând după *-a*, ar putea să nu fie *i < ii < ei*, ci *-i* din *ai*. Cfr. și cele spuse mai jos, p. 257, despre genetivele maramureșene ca *Mana i Surae*, *casa i Docă* etc. și despre arom. *ungl'a li lamhe*. — Procliticul *ei* ne este atestat sub forma de *ii* pentru regiunea Orăștiei, sub forma de *ei*, *i* și *ii* în Maramureș și Moldova. El pare prin urmare să fi cuprins întreg ținutul dacoromănesc până în vremuri foarte apropiate

şului, Buc. 1925, numai construcţii ca *Şi lapt'ele, şi untu şi grosçioru a i Florică* (p. ^{136/34}) şi *Anuţa a i Parasca* din comuna Ieud sau *Burnar Ion a i Mari* din comuna Săcel (v. i. b., p. LXXI). Se pare astfel că în dacoromâneşte *a li* şi *a i*, devenind mai întâiu ambigene şi sinonime, şi-au schimbat în cele din urmă rolurile ¹⁾. Evoluţia aceasta a fost promovată şi de

de noi. Auxiliarul *ali* se găseşte la Aromâni şi Megleniţi şi în Maramureş. În alte ţinuturi dacoromâneşti poate să fi dispărut foarte de cu vreme, căci în derivate ca *alimănit* (v. p. 258 urm.) funcţiunea lui originală poate să nu mai fi fost simţită în vremuri străvechi încă. Auxiliarul *ai* se menţine până astăzi în Maramureş, dar a lăsat numeroase urme şi în vechi documente moldoveneşti. Câtă vreme nu-i vom da de urmă şi prin alte părţi dacoromâneşti, nu trebuie să presupunem că în Moldova s'a perpetuat vechea posibilitate de formarea genitivului şi dativului cu *ai*, ci că acest *ai* a fost importat aci de descălecătorii maramureşeni. Lor, cuceritorilor ţării şi îndrumătorilor şi organizatorilor acesteia sub raport politic şi cultural-bisericesc, cred că li se datoreşte şi faptul că scrisul moldovenesc a dat din capul locului preferinţă formelor cu labialele intacte (*piept* etc.) faţă de cele cu labialele palatalizate (*k'ept* etc.), formele păturii sociale suprapuse trecând de mai distinse şi mai potrivite deci pentru redarea cuvântului dumnezeesc în cărţile sfinte sau pentru redactarea actelor solemne şi oficiale (Despre aceasta cfr. acum în urmă W. Meyer - Lübke în *Hauptfragen der Romanistik, Festschrift für Ph. A. Becker*, p. 137—138 şi S. Puşcariu în DR. IV₂, p. 1309). Ba, se pare chiar că şi rotacismul moldovenesc este de obârşie maramureşană. Nimic nu ne îndrituieşte până acuma să declarăm că rotacismul a fost cândva şi în Moldova un fenomen generalizat, iar prin vechile documente moldoveneşti apare de fapt cu atât mai accentuat, cu cât ne apropiem mai mult de ţinutul Maramureşului. S'ar putea, voiesc să zic, ca după dispariţia deosebirilor dintre auxiliarele *ei*, *ali*, *ai* să se fi produs o diferenţiere geografică printre ele după preferinţele diferitelor regiuni. În cazul acesta *ai* ar fi forma care a resistat şi şi-a extins sfera de aplicaţiune în părţile în cari îşi are originea şi rotacismul, iar Maramureşenii ar fi adus-o cu ei de acolo împreună cu fenomenul din urmă şi cu alte particularităţi. Dar despre lucrurile acestea şi alte asemenea fapte, cari par să-mi confirme ipoteza susţinută în DR. IV₁ şi îndeosebi cele spuse acolo p. 65—66, îmi propun să vorbesc altă dată mai pe larg. — Ar fi doară să mai adaog că printre exemplele citate sânt vro două trei în cari lui *ai* i s'ar putea da eventual şi altă explicaţie decât din *ad illi*. În parte din *Borăşti ce a fost ai Badioae* d. ex., *ai* ar putea să fie poate ca articol demonstrativ locul lui *a*, în desacord cu *parte* la care s'ar referi astfel. Asemenea confuzii nu sânt neobişnuite în documente vechi, dar ele ar putea fi provocate chiar de articolul proclitic *ai*, *ali* etc.

¹⁾ Ne-am ocupat mai sus de masc. *lu* devenit auxiliar al gen. şi dat. sing. fem. Acest *lu* al singularului masc. primeşte însă în dialectele istro-şi meglenoromân chiar şi funcţiunea de auxiliar al femininului plur : istro-

împrejurarea că la construcţii ca *a i Parasca* s'a putut ajunge şi de la genitivul fem. sing. *i Parasca*, adăugându-i-se *a* < *ad* lui *i* după analogia lui *a lu* (*a lu Gheorghe*), *a li* (*a li Pătru*) şi *a i* (*a i Florică*), probabil încă într'o vreme când confuziunea între *a lu* (masc. sing.), *a li* (fem. plur.) şi *a i* (masc. plur.) nu se produsese încă (cfr. şi genitivul mai sus citat *a ei noastre credinţă* cu *a* din *ad*, care cere de altfel acuzativul, înainte de *ei* < *illaei*). De fapt graiul Maramureşului mai cunoaşte şi genetive ca *i Parasca* d. p. în *Mana i Surae* (*ib.*, p. ^{138/16}), *la casa i Docă* (*ib.*, p. LXXI) sau în numele unui deal din comuna Săcel : *D'ealu i Beresî* (*ib.*, p. 202, 204). Aici *i* este probabil identic cu *ii* < *ei* din *ii Sara*, deşi la genetive ca *i Docă*, *i Beresî* s'ar fi putut ajunge pe calea contracţiunii celor doi *a* şi de la **casa a i Docă* > *casa i Docă* ¹⁾ (cf. însă *Anuţa a i Parasca* sau, la Moţi, *Savina a li Bodă*, cu cei doi *a* necontraşi) sau pe calea suprimării lui *a*, simţit ca articol demonstrativ, şi de la **D'ealu a i Beresî* > *D'ealu i Beresî*, cuvântul *D'ealu* fiind articulat. O cercetare amănunţită a documentelor noastre vechi, a folclorului nostru şi a tot materialului dialectal în direcţia aceasta, ar lămurii desigur în mod definitiv istoria formelor acestora şi, cred, şi a articolului demonstrativ *al*, *a*, *ai* *ale*.

Oricum, T. Papahagi va fi având toată dreptatea, când, în legătură cu cele spuse despre *a li*, susţine într'o notă subliniară că în „*Toma Ali-Moş* se ascunde acelaşi genitiv *a li* feminin : *Toma a li Moş*“. Mi se pare chiar că ne dă aci contribuţia cea mai de preţ în cursul expunerilor sale despre Românii din Munţii Apuseni. Interpretarea aceasta se potriveşte de altfel şi cu informaţia pe care o avem de la V. A l e c s a n d r i, *Poezii populare ale Românilor*, Buc. 1866, p. 76 : „Unii din cântereţi

rom. *fil'i lu mul'erle* ca şi (fem. sing.) *sorârle lu ţasta ţesarişe*, (masc. plur.) *fil'i lu ţesâri*, (masc. sing.) *fil'u lu ţardinêru* (S. Puşcariu, *Studii istroromâne* II, p. 148), iar megl. *lu featili* ca şi (fem. sing.) *lu feata* sau chiar *lu ună feată*, (masc. plur.) *lu ampirăţ*, (masc. sing.) *lu ampirătu* (Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I, p. 145—150). Dacă vro împrejurare oarecare ar face ca în dialectele acestea *lu* să nu mai poată fi decât auxiliar al femininului plural, suprimând celelalte construcţii, istrorom. *lu mul'erle* şi megl. *lu featili* ar prezenta sub raportul devenirii lor exact cazul invers dacoromânescului *Savina a li Bodă*.

¹⁾ Întocmai ca în arom. *ung'l'a li lamîe* (P. Papahagi *op. cit.*, p. ^{406/11}) < **ung'l'a ali lamîe*.

numesc pe Toma Alimoș Toma a lui Moș...“ (cfr. și HEM. 879).

De aici ni se deschide o perspectivă nouă. În DA cuv. *alimănit*, -ă a rămas neexplicat. Îl găsim într-o comunicare publicată în HEM. 872: „Blăstem de mamă; fir'ar alimănit să fie!“ (G. Bobocescu, Dolj și Mehedinți), în *Jahresber.* VII, p. 69: *Frunză verde marăcine, Fire-ai alimănită, lele, Că mâncași inima friptă De curvă sulimănită* (Curlățel în Mehedinți), Weigand explicând apoi la glosar cuv. *alimănit* prin „ins Elend gekommen“, și-l mai găsim citat de Rădulescu-Codin în „O seamă de cuvinte din Muscel“: *alimonit* = *afurisit*; d. ex. *E alimonit din naștere* și în *Șezătoarea* XXXIII (1925), p. 13: *alimănit* = *blestem ușor, nu rău, ce se adresează mai ales copiilor, când nu se astâmpără*: „*Fi[i] alimanit să fi[i]*“ (com. Săulești în Gorj), iar „în Oltenia, unii săteni, amăriți că din toată strădania lor de primăvara și vara întreagă nu s'aleg cu nimic iarna“, își revarsă necazul după Rădulescu-Codin („Ingerul Românului“, Buc. 1913, p. 294) în cântecul cucului, care începe cu versul: *Fir'ai alimănit de cuc*. Cuvântul *alimăni* se întrebuintează deci în imprecății, comunicarea făcută lui Hasdeu, care arată că e vorba de blesteme de mamă, fiind foarte instructivă pentru priceperea lui. În triviala înjurătură care nu poate fi reprodușă aici, genetivul articulat *mâni*, cu articolul postpus, ne apare astfel înlocuit prin *a li mâni*. A-i adresa cuiva această înjurătură, adică „a-l trimite în a li mâni“, înseamnă „a-l alimăni“. De aici *Fire-ai alimănit!* și prin extensiune semantică accepțiunea de „afurisit“, dacă interpretarea lui Rădulescu-Codin este exactă sau de „ins Elend gekommen“, dacă explicarea dată lui Weigand n'a fost eufemistică, cel puțin în sensul suprimării înțelesului original.

Când cineva „ajunge alimănit“ — n'am auzit sau cetit nicăiri fraza aceasta construită de mine după analogia altei locuțiuni similare foarte obișnuite — atunci e rău de tot de el, a ajuns de „izbeliște“, la „mare strâmtoare“ și „nevoie“, a ajuns la „aman“. Cu *aman* < turc. *aman* trebuie pus în legătură cuvântul *aliman* (atestat numai în expresiunea *a ajunge la aliman* „a nu mai fi chip de scăpare, a fi la mare strâmtoare“, DA după Cihac), fie că a existat cândva un deverbial **alimân* care și-a schimbat silaba finală adaptându-i-se lui *aman*, fie că avem de a face cu o contaminațiune a acestuia din urmă cu tulpina verb. *alimăni*.

Că aci a intervenit de fapt acțiunea unor asociații semantice de felul acesta, ne convinge și mai mult varianta *alivăni* (Muscel, Teleorman, v. mai jos) a verbului acestuia, cu *v* în loc de *m*, datorită desigur influenței lui *avan* < turc. *havan*. Există într'adevăr oarecare apropiere semantică între adj. *avan* „strașnic, grozav, aprig, amarnic, hain, barbar, cumplit, crud, iute la mânie“ (DA, cfr. și *avan de greu* „foarte, cumplit de greu“) și interj., subst. *aman*. Notez apoi că *avan* se găsește și sub forma de *avam* (Transilvania, Bucovina), unde *m* s'ar putea explica și numai prin asimilare față de *v* precedent, dar asimilarea aceasta pare că a fost ajutată cel puțin, dacă nu provocată, printr'o apropiere articulatorică față de *alimăni*, care avea un *m* devenit șubred chiar din cauza lui *avan*. Este foarte semnificativ în privința aceasta că numai *avam*, nu și *avan*, se găsește cu înțelesul de „om sărac, mișel“ prin părțile Năsăudului, iar *avănit*, -ă¹⁾, cu același înțeles și din aceeași regiune, trebuie să fie o formațiune spontană din *avan* după analogia lui *aliman*—*alimănit*. Semnificația constatării făcute aci rezultă din faptul că accepțiunea de „sărac, mișel“ se găsește de fapt și la *alimănit*, cuvânt neatestat în Moldova și în Ardeal și în deosebi în regiunea Năsăudului, care trebuie însă să existe sau să fi existat și pe acolo (v. aci mai jos cele spuse despre *alini*).

Alimănit primind înțelesul de „afurisit, ajuns la aman“, germ. „ins Elend geraten“, a trecut apoi printr'o evoluție semantică asemănătoare cu ceea a germ. *Elend* „străinătate“ și „nenorocire, stare jalnică, de plâns“ (cfr. Fr. Kluge, *Etym. Wörterb. d. deutschen Spr.*, ed. 6, Strassburg 1905, p. 92—93), evoluție asemănătoare, dar inversă. Astfel *a se alimăni* a putut să însemne și „a se așeza printre străini“. Recunoaștem funcțiunea aceasta semantică în *a se alimăni* = *a se stabili într'un sat*, precum se zice în Muscel, după Rădulescu-Codin, mai ales despre *unul venit așa din lume*, d. ex. *S'a alimănit p'aci*. Prin generalizarea înțelesului său verbul poate primi în sfârșit, în Valea-Drăgului din Ilfov, și sensul de „a se așeza, a descăleca“, d. ex. *s'a alimănat* (sic!) *pasărea acolo* = *dort hat sich der Vogel niedergesetzt*. *Lume* (tip. *lumea*) *multă s'a alimănat* = *viele Leute haben sich angesiedelt*. *Jahresber.* VIII, p. 314.

¹⁾ „Participiu, devenit adjectiv, al unui verb neîntrebuintat *avăni* (derivat din *avan*)“ DA.

Forma *alimănă* de conj. I-a se explică, pe cât se pare, prin influența lui *alină* (refl.) cu înțelesul de „a se așeza“ (T. Papahagi, *Graiul și Folklorul Maramureșului*, Glosar) sau de „a se liniști prin ducere la culcare“ (DA), intru cât *a se alimăni* desigur că poate avea și această nuanță semantică de „a se liniști, prin faptul că omul [năcăjit, ajuns la aman] se așează și își găsește un căpătâiu undeva“ (cfr. mai jos *s'a alivănit și el săracu' pe lângă cutare*). Dicționarul Academiei dă pentru *alină* cu funcțiunea arătată mai sus două exemple, unul din Mera după F. Damé „Nouveau Dictionnaire roum.-franç.“ (*Iar fata, târziu, când se alinase toți curtenii...*), celalalt din V. Alecsandri, *Poezii populare ale Românilor*, p. 12/7 (*Maica... îl blăstemă Și-i ziceă, când se culcă: „Culcă-te, alină-te, Șearpele sugă-mi-te!“*), și relevază că în accepțiunea aceasta verbul poate fi și de conjugarea a IV-a, dând următorul exemplu din I. G. Sbiera, *Povești populare românești*, Cernăuți 1886, p. 55/4: *După prânz n'au vrut boierul să se mai alinească la cumnatu-său, că tare-i eră... dor de soția sa. De aceea... au purces...* Prin urmare *alimănă* se formează după *alină*, iar *alini* după *alimăni*.

De fapt și în Maramureș — ne găsim deci în apropierea Năsăudului — forma verbului nu este *alină* ci *alini* când înseamnă „a se așeza“, după singurul loc la care ne trimite T. Papahagi în glosarul său: *N'ežidu* („durere generală, dentară, nevralgie“, i b., p. 227) *să s'alie Cum s'alini tăte pasărilor În tăte cuiburile; Să s'alie în tăte marhăle...* p. 126/62-65. Verbul ni se prezintă deci aci sub forma de *alin* (conj. IV), nu *alină* (conj. I), la prez. pers. 3-a plur. și cunoaște în *s'alie* până și iotacismul străin de conjugarea I-a (cfr. însă *Mă Ion, dragu mamii, Ce șueri, tu, d'atâta, D'e nu mă pocălină* i b., p. 117/6). Și iară este foarte semnificativ că forma de conj. IV-a *alini* se întrebuițează numai cu accepțiunea care o apropie de *alimăni*. Doară „n'ežidului“ îi mai cere descântoarea din Maramureș *să s'alie*, nu *să s'aline*, dar aci „n'ežidu“ e personificat și trebuie să se liniștească, întocmai ca și paserile în cuiburile lor, așezându-se unde i-o fi locul. Forma *s'alie* trebuie de altfel să apară aici și prin atracția lui *s'alini* (*tăte pasărilor*), pentru desăvârșirea comparației. Și mai iată deci că în Maramureș „*s'alini* paserile în cuiburile lor“, întocmai precum în Ilfov „*s'alimănă* pe o creangă etc.“ T. Papahagi făcea poate mai bine să-l traducă aci pe a

se alini prin „a se liniști (prin ducere la culcare)“, mai ales având în vedere explicațiile date și exemplele citate de DA, ceea ce nu alterează însă întru nimic raționamentele noastre. De altfel și „a se așeza“ poate să aibă chiar înțelesul de „a se liniști“ (v. DA, s. v. II 4).

Oricum, și forma *alini*, atestată pentru Bucovina de I. G. Sbiera și pentru Maramureș de T. Papahagi, ne face să credem, ca și năsăudanele *avam* și *avănit* (p. 259), că putem descoperi și în aceste regiuni nordice urmele lui *alimăni*, atestat numai pentru părțile oltene și muntene. Cuvântul *alimăni* a cuprins deci întreg teritoriul dacoromânesc. Poate că în ținuturile ardelen și moldovene, în special în cele de la nord, l-a scos din uz chiar apariția formelor mai nouă *alini* și *avănit*.

Ne întoarcem la *a se alivăni* pe care l-am identificat cu *a se alimăni*. Aserțiunea noastră o confirmă din punct de vedere semantic și explicarea dată de Rădulescu-Codin: *A se alivăni = a se duce în lume fără a i se da de rost, Ex. „Nu știu pe unde s'o fi alivănit“* (Muscel) sau comunicarea următoare din revista bărladeană Ion Creangă V (1912), p. 315: *mă alivănesc = mă alipesc de cineva ca să trăesc, d. e. s'a alivănit și el săracu' pe lângă cutare* (Teleorman). Și pentru forma aceasta cu *v* ne este atestată funcțiunea semantică de „a se așeza“: *Guia, punând piciorul pe răscruci, își făcū vânt și se alivăni în gura căruțului* (T. Cercel în Sămănătorul II, p. 503). În citația din urmă *alivăni* nu trebuie explicat prin urmare prin „a se rostogoli, a se răsturnă“, oricât ni l-ar aminti pe *alivanta*, a cărui formă poate să fi fost influențată de verbul acesta (cfr. DA) și care acum mai în urmă a fost derivat de S. Pușcariu din franc. *en avant!* (DR I, p. 325).

Materialul de care m'am folosit aci îl am, cu excepția unei singure citații, din DA și din studiul etimologic „*aliman; alimăni (a se)*“ publicat de regretatul Vasile Bogrea în DR. IV₂, p. 788—789. DA admite că *aliman* ar putea fi turc. *alaman* „hoț de codru, haiduc“ — etimologie care mi se pare forțată și pe care n'o primește nici V. Bogrea —, și derivă apoi dintr'însul verbul *alimăni* cu participiul *alimănit*, devenit adjectiv, dar lasă neexplicată din punct de vedere etimologic forma *alivăni*.¹⁾ Cât despre *avănit*, acesta ar fi după DA un „participiu, devenit adjectiv, al unui verb neîntrebuițat *avăni* (derivat

¹⁾ „Etimologia necunoscută. Este posibil, ca și acest cuvânt să stea în legătură etimologică cu slav. *liti, polivati*, „a turnă“, cu aceeași trecere de sens ca și în rom. „a răsturnă“. (Cfr. russ. *livnyi*, „prăpăstios“).

din *avan*)“ și ar avea cuprinsul semantic a lui *avam* „om sărac, mișel“. Chiar accepțiunea aceasta de „om sărac, mișel“ rămâne însă aci enigmatică. De la înțelesul de „strașnic, grozav, aprig, amarnic, hain, barbar, cumplit, crud, iute la mânie“, se putea ajunge doară mai degrabă la „om trufaș, bogat“. *Avan* și *avam* formează totuși două articole deosebite în DA și ni se mai spune despre ele între altele: „... iar prin Sârbi pare a fi pătruns la Ardeleni, la care apare sub forma *a v a m*“, cunoscută și în Moldova Bucovinene, precum rezultă din indicațiile aceleiași DA.

V. Bogrea trece în revistă etimologiile propuse până acuma și se oprește, însușindu-și-o, la cea susținută altădată și abandonată apoi de L. Șăineanu: arab. *el-emân*, „sûreté“. „In adevăr“, zice dânsul, „turc.-arab *el-emân* nu înseamnă numai 'sûreté, sauf-conduit, quartier', ci și 'grâce, pardon' (Zenker, 85^b) = cunoscutul *aman*, din care expresia perfect sinonimă: 'a fi (s. ajunge) la aman = être à la dernière extrémité' (v. Dicț. Acad., s. v.), iar, pe de altă parte, există și un turc. *emâni*, 'celui qui accorde un sauf-conduit, qui se met sous la protection; chrétiens étrangers au pays et qui vivent sur la foi de traités' (Zenker, 94^b), care coincide perfect cu sensul lui *alimâni* românesc“. Dar „alimânitul“ nostru nu ni se prezintă de loc în citațiile cari au putut fi adunate ca cineva care ar trăi sub înaltă protecțiune sau sub scutul unor tratate internaționale, în care caz nici n'am înțelege cum ar putea să ajungă un „blăstemat de mamă“, nuanță semantică de care Bogrea nu se ocupă. Totuși, o nedumerire slabă pare a se amesteca în raționamentele lui Bogrea, când cu un „dar“ ne trimite într'o notă subliniară la explicarea din Șezătoarea XXXIII: „Dar pentru *alimânit*, cf. și Șezătoarea XXXIII (1925), p. 13, unde e glosat: 'blestem ușor, nu rău, ce se adresează mai ales copiilor...'“ Prin urmare „blestemul“ pare că nu se prea potrivește în calculele lui etimologice. Apoi, dacă plecăm de la *aliman*, bizuindu-ne înainte de toate pe faptul că este sinonim cu *aman*, nu pricepem de ce tocmai *aliman*, pe care nu-l cunoaștem decât din Cihac, a devenit cuvântul productiv sub raportul derivării și a dezvoltării semantice a derivatelor sale, iar nu *aman*, un cuvânt mult mai frecvent și răspândit.

Că *alimâni* și derivatele lui sânt cuvinte vechi în limba românească, ne arată îndeosebi și împrejurarea aceasta, că au putut dezvoltă înțelesuri destul de variate, cu nuanțe cari par chiar foarte îndepărtate una de alta. De la înțelesul primordial

imprecativ și până la *s'a alimănat pasărea acolo* („s'a așezat“) este desigur o distanță mare. Vechimea cuvântului o probează și interdependența dintre el și atâtea alte cuvinte de cari a fost vorba mai sus (*avan*, *alini* etc.), interdependență care ne duce, dincolo de sfera răspândirii lui de astăzi, prin întreg teritoriul dacoromânesc. Și aci să adeverește ideia exprimată în timpul de urmă de repețite ori, „ca, înainte de a căuta explicarea unui fenomen lingvistic în limbile vecine, să o căutăm în patrimoniul limbei însași“ (cfr. S. Pușcariu, în DR IV₂, p. 1355).

Imi rămâne să mai arăt aici că mai întâiu V. Bogrea a făcut asemănarea între *alimâni* al nostru și germ. *Elend*, văzând însă în evoluția lor semantică un perfect paralelism în aceeași direcție, și că el l-a declarat mai întâiu identic cu *alimâni* pe *alivâni*, „care se explică foarte bine ca o formă secundară“ al celui dintâiu. Cât despre *a se alibări* „a se despărți“ al Românilor din Serbia, cred că nu poate fi considerat același cuvânt cu *alimănesc* și „poate și ca o contaminație cu *eliberez*.“ Ajung chiar numai neologismele *elibera*, *liber* (ca termeni militari sau ca „freisprechen“ a unei calfe), ca să se poată explica forma *alibări*.

Cunoscând astfel istoria lui *aliman* și *alimâni*, nu vom mai fi prea grăbiți de a considera ca „turcisme“ pe *Aliman*, *Alimănești*, *Alimăneșteanu* din onomastica noastră (cfr. acum în urmă V. Bogrea în DR IV₂, p. 859) și de a le declara ca derivate dintr'un nume de persoană (cfr. I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, I, Bonn und Leipzig 1924, p. 51). Explicarea lui I. Iordan pare însă s'o confirme următoarea informație pe care ne-o dă *Marele Dicționar Geografic al României* despre comuna rurală *Alimănești* din județul Olt: „O legendă spune, că cu 300 de ani și mai bine, satul acesta era așezat cu vre-o 3 kil. mai spre S. E. lângă Călmățuiu, cam în mijlocul Boianului, în locul numit azi Vârtopul. Intr'o zi de Paște, năvălind Turcii fără veste, pe când lumea era încă în bis[erică], satul fu prădat și lumea măcelărită. Câți au putut scăpa s'au ascuns într'o păd[ure] din apropiere lângă târla unui cioban bogat, după unii Turc, numit Ali sau Aliman. Noul s[at] s'a numit apoi Alimănești“. De la prima vedere legenda aceasta este suspectă, căci cele susținute într'insa sânt în mare parte neverosimile. Că ar fi existat Turci ciobani în Țara Românească este, pare mi-se, un lucru

imposibil de admis și tot atât de neprobabil este ca Româniî măcelăriți și goniți de Turci de la vetrele lor să-și fi căutat și găsit un adăpost sigur chiar în preajma unui Turc. Imaginația Alimăneștenilor a plâsmuit deci o figură eponimică pentru satul lor, în existența căreia nu trebuie să credem. *Alimănești* se mai chiamă însă două dealuri din aceeași comună și două comune rurale (*Alimănești-Ciofrângenii* și *Alimănești-Poenari*), două sate (*Alimănești-d. j.* și *Alimănești-de s.*) și o moșie din județul Argeș, *Alimanul* un plaiu în județul Gorj, o bucată din moșia Bogdana-Nenciulești în județul Teleorman și un deal în județul Vâlcea, iar *Aliman* un deal în județul Râmnicul-Sărat și o comună rurală în județul Constanța (v. *Marele Dicț. Geogr.*). Nu cred că toate numirile acestea topografice derivă unul din altul și desigur că nu se poate presupune că în toate locurile acestea s'a găsit câte un Turc cu numele de *Ali* sau *Aliman*. Dar pretutindene se găsesc oameni năcăjiți, ajunși la aman s. „aliman“. În privința aceasta pare mult mai instructivă și mai importantă altă informație, pe care ne-o dă tot *Marele Dicț.*, despre comuna rurală din județul Olt, a cărei legendă eponimică am reprodus-o mai sus: „Producțiunea agricolă e mediocră, din cauza solului argilos și a relei culturi. Recoltele sânt mai des bântuite de mană și secetă“, precum și relația acelei legende că satul din chestiune ar fi fost întemeiat de niște băjenari trecuți prin grea cumpănă și mare nenorocire. Pentru explicarea acestor numiri topografice s'ar putea pleca și de la accepțiunea lui *a se alimăni* de „a se așeza“, „a găsi un adăpost“ (ar fi deci vorba de simple „așezări“ satești) s. de „a se înstrăina“. Oricum, *Aliman*, *Alimanul* și *Alimănești* din toponomastica noastră trebuie puse în legătură cu rom. *aliman* și *alimăni*. De fapt numirile acestea nu se găsesc decât în cuprinsul patriei de astăzi a lui *alimănit* și *alimonit* (Oltenia, județele Dolj, Mehedinți, Gorj, județele Ilfov și Muscel). Doar comuna *Aliman* din județul Constanța este în afară de ținutul acesta. Ea ar putea să fi fost numită după unul din celelalte *Aliman*-uri. Satul *Alomănești* din Munții Apuseni (despre etimologia lui v. G. Weigand în *Balkan-Archiv* I, p. 11 și observările lui N. Drăganu în DR IV₂, p. 1131) însă cred că nu va fi având nimic de a face cu *Aliman* și *Alimănești*.

În toponomastica noastră se găsesc însă și alte urme de genitive cu articolul antepus. Nu mă gândesc aci firește la numiri de tipul lui *Măgura lui căfel*, *Rădiul lui tatar* etc. Despre

acestea vezi acum importanta lucrare (p. 191) a lui I. Iordan, pe care am mai citat-o. În județul Dorohoiu se cheamă *Ibăneasa* un sat și un pârâu care „isvorește din pădurea *Ibănești*, mai din sus de sat, com. *Ibănești*“. Ca numire topografică mai dăm de *Ibănești* și în județele Olt și Tutova. Impotriva derivării din *i băneasă* a lui *Ibăneasa* și *Ibănești* din Moldova (Dorohoiu, Tutova), s'ar putea ridica poate obiecțiunea că „banatul“ este o instituțiune care aparținea numai Țării Românești. Dar „băneșele“ au pătruns și până prin Moldova. De fapt *Băneasa*, ca termen de toponomastică nu se găsește numai în Țara Românească (jud. Muscel, Teleorman, Vlașca, Ilfov, Ialomița), unde este mai frecvent, ci și dincoace de Milcov (jud. Covurlui, Tecuciu, Roman). Înainte de toate ne mai reamintim însă că am găsit genitivul *i băneasă* într'un document moldovenesc din 1663.

„*Alimori* este o serbătoare foarte lătită la Români... [din Transilvania și Banat“, ne informează DA după REV. CRIT., adăugând următoarea explicație: „Numele acestei serbări se dă după exclamarea „alimori!“ (corupt pe alocuri în „hai la moară!“), cu care se întovărășește întoarcerea cercului de foc și care este bulgărescul *ale more!*“¹⁾“. Din relațiile pe cari le-a primit Hasdeu de la S. Liuba reproduc următoarele: „În intervalul petrecerii iau tinerii din focul priveghiului tăciuni aprinși în mâni și-i întorc pre lângă sau în jurul corpului, formându-se din tăciune sau paie legate și aprinse pe tăciune un cerc de foc. La întoarcerea cercului în Lugoj se strigă: *Alimorî! Alimorî!* până cât îl întoarce. În alte locuri fac din nuiete o roată, sau chiar iau o roată de car ori de plug, o învăluie cu paie legate, paie le aprind și așa lasă roata de pe un deal pre coastă la vale, strigând: *Alimorî!...* La noi în Maidan în loc de *Alimorî* se zice: hai la moară!...“ Hasdeu continuă apoi: „Hai la moară' este o ingenioasă etimologie poporană, prin care Românul caută să-și explice pe enigmaticul *Alimorî*, pe care altfel, deși-l păstrează din veac în veac, totuși nu-l mai înțelege. Din *Alimorî* se putea închipui comentativul „hai la moară“; din „hai la moară“, din contra, nu se putea naște *Alimorî*, de oare ce n'are nici un înțeles în graiu“ (HEM., col. 875—876).

¹⁾ Explicările cuprinse într'un studiu al lui Al. Philippide, *Zeitschr. XXXI*, p. 282 urm., la cari trimite de altfel și DA, sânt lipsite aci de interes.

Mai întâiu nu văd din descrierea obiceiurilor lui *alimori* ce ar motiva derivarea lui din interjecțiunea bulg. *ale more!*. Ar trebui doară să se facă dovada că această interjecțiune, necunoscută de altfel limbii românești¹⁾, se întrebuințează cu aceeași funcțiune și în bulgărește și că acest joc sau aceasta serbare de „alimori“ ne-a venit de fapt de la Bulgari deodată cu acest termen. De aceea nu cred că *hai la moară* din Maidan este o simplă coruptelă sau o ingenioasă etimologie populară, ci mi se pare că își află explicația în chiar originile cuvântului *alimori*. Roata de foc pe care o învârt sau căreia îi dau drumul din deal flăcăii, trebuie să fi închipuit cândva și poate închipuie și astăzi încă în Maidan roata morii sau a li mori. Cred deci în etimologia * *a li mori* > *alimori*. În acest joc de foc roata este elementul central și principal. De aceea cuvintele cerc de foc și roată au fost subliniate în descrierea lui Liuba sau cel puțin scoase în relief de Hasdeu prin tipar spațiat. De altfel unui **ad illae molae!*, fără funcțiune de atribut, când *illae molae* trebuia să fie simțit ca acuzativ după *ad*, mai ales că la gen.-dat. se spunea *illaei molae*, i-ar corespunde întocmai traducerea românească *hai la moară!*. Originile jocului se mai simt deci în *hai la moară*, în care nu trebuie să vedem numai o interpretare populară pur formală, ci și una semantică a lui *alimori*. Mie mi se pare că deosebirea formală între *alimori* și *hai la moară* este atât de mare, încât fără de intervenția acestui moment semantic nici nu s'ar fi putut ajunge la cel din urmă.

Alimori este deci o prețioasă relictă petrificată din vremuri în cari *ali* mai putea să stea și în dacoromânește înaintea substantivelor feminine, și nu numai înaintea numelor proprii, un valoros pendant al lui *ai Ursoi*, cu *ai* înaintea unui cuvânt masculin (cfr. p. 254—255).

Al. Procopovici

¹⁾ Există totuși o legătură oarecare între bulg. *móre* „he, heda“! și rom. *bre*, poate prin turc. *bre* (TDRG, DA), poată mai de grabă prin grec. $\mu\alpha\rho\acute{\upsilon}\varsigma$, prototipul cuvântului bulgar și grec. $\beta\acute{\rho}\varsigma$ (v. Berneker, *Slav. Etym. Wörterb.*, II, p. 77, cfr. D. Russo, *Elenismul în România*, Buc. 1912, p. 29), și tot aici aparține, după toate probabilitățile, și rom. *măre*. Chiar faptul că acest cuvânt, de ori unde și pe orice cale și-ar fi făcut apariția la noi, a primit formele *bre* și *măre*, nu poate decât să ne împiedice ca să identificăm și pe *-mori* din *alimori* cu el.

ADDENDA.

- p. 40, la sfârșitul articolului:
La généralisation sémantique qu'on observe dans aroum. *gorŭtu* „poire“ vis-à-vis du sens spécial bulgaro-albanais *górnica* > *gorŭtsə* „poire sauvage“ doit être rapprochée maintenant du même phénomène que M. Jokl a établi pour $\acute{\alpha}\chi\epsilon\rho\delta\omicron\varsigma$ „Wilder Birnbaum“ = alb. *darðə* „poire“ (Festschrift Kretschmer, p. 89—92), à l'explication duquel je me rallie entièrement.
- p. 44, r. 22. După „Hinweisung“ intercalează nota următoare:
¹⁾ Wie der Artikel im Ausruf noch die urspr. demonstrative Kraft besitzt, sieht man aus folgendem Beispiel: in dem Roman von Lucien Fabre, *Le Tarramagnou* (Paris 1925) S. 12 sagt eine Figur zuerst, eine Landschaft betrachtend: — *Triste terre! Ah! Triste terre!* etwas später (S. 14) dann: — *La triste terre, répéta l'homme à voix haute* — als die Landschaft ihm sozusagen bekannter und vertrauter geworden ist.
- p. 50, la sfârșitul articolului:
In *Zschr. f. frz. Spr.* 50 (1927) S. 135 ff. hat Th. Kalepky neuerdings eine Abhandlung „Vom Sinn und Wesen des sogenannten ‚bestimmten Artikels‘ im Französischen...“ veröffentlicht, die als Wesentliches am Artikel „ein veranschaulichendes, vergegenwärtigendes, präsentatives Element“ fasst, indem „eine ursprüngliche Nüchternheit der Ausdrucks- und Darstellungsweise einer allmählich sich herausbildenden und durchsetzenden wärmeren, persönlicheren, anschaulicheren gewichen ist“. Den Fall *Dites donc, la vieille* erwähnt Kalepky S. 141 als einen ‚Pleonasmus‘, der einer analogischen Verallgemeinerung von Fällen aus, wo das Im-Geiste-Vorschweben betont werden muß oder kann (*la France*), auf solche, wo diese Betonung überflüssig sei (da ja der Angeredete doch auch geistig gegenwärtig ist!).

Damit scheint mir die Erklärung umgangen -- warum kommt es nun aber zu diesem Pleonasmus und zu dieser Analogie? Von dem „wärmeren, persönlicheren“, weniger „nüchternen“, ich würde sagen: *intimeren* Charakter der Redeweise mit Artikel aus läßt sich leicht der Weg der Erklärung finden.

- p. 101, n. 1, adaugă: De-aşisderea nici în Italia, comp. O. Penzig, *Flora popolare italiana*, Genova 1924, I 308.
- p. 101, n. 2, adaugă: și I. C. Fundescu, *Basme*, Bibl. p. t. 591—2, p. 7.
- p. 102, r. 6: *mortèle* în Friul; în alte provincii italiene *mortelina*, *mortella* etc. pentru *Vaccinium Oxycoccus* și *Vaccinium Vitis Idaea*, O. Penzig, *op. c.* I 511 u.
- p. 102, n. 4, r. 2, după 500: Comp. și O. Penzig, *l. c.*
- p. 224, r. 7 de jos: citește $\alpha\omega\sigma\upsilon$ în loc de $\alpha\mu\sigma\upsilon$, căci $\alpha\omega\sigma\upsilon$ resp. $\alpha\mu\sigma\upsilon$ este forma Psaltirii Scheiene în exemplul citat din ps. $7/4-5$. În ps. $12/5$ μ este aruncat deasupra lui μ din $\mu\kappa$ (*me-aș*).

Revista Filologică, An. I, n-rele 1—2.

Organ al Cercului de Studii filologice de pe lângă Facultatea de Filosofie și Litere din Cernăuți.

Număr omagial pentru Sextil Pușcariu.

CUPRINSUL.

	Pag.
Cercul de Studii filologice, Cernăuți: Închinare	V
✓ N. Georgescu-Tistu: Scrierile lui Sextil Pușcariu	1
✓ W. Meyer-Lübke: Die betonten labialen Vokale im Rumänischen	29
✓ J. Leite de Vasconcellos: Alguns topónimos portugueses	33
✓ P. Skok: Contribution à l'étude des rapports albano-aroumains	35
✓ Leo Spitzer: „Bestimmter Artikel im Anruf und Ausruf“ und Verwandtes	41
Matthias Friedwagner: Rumänische Volkslieder aus Bessarabien	51
✓ Constantin Lacea: Codicele Pușcașul	67
✓ Giandomenico Serra: Per la storia del cognome italiano III	85
✓ E. Herzog: Românescul <i>afin</i> , <i>afină</i>	99
✓ N. Drăganu: Cuvinte și obiceiuri	105
✓ Iorgu Iordan: Un fenomen fonetic românesc dialectal: \grave{a} neaccentuat > <i>a</i>	117
✓ Th. Capidan: Românismul balcanic	155
✓ Carlo Tagliavini: Un frammento di terminologia italo-romena ed un dizionarietto geografico dello Štolnic Cost. Cantacuzino	167
✓ Grigore Nandriș: Hăis! — Cea!	185
N. Cartoian: Contribuțiuni privitoare la originile liricii românești în principate	189
✓ Leca Morariu: De-ale morfologiei istro-române	207
✓ I. Șiadbei: Prepunerea lui <i>de</i> , <i>di</i> în poezia populară română și italiană de nord	209
✓ Victor Morariu: Sintaxa propozițiunii în „Psaltirea Scheiană“	219
✓ Al. Procopovici: Din istoria pronumelui în limba românească I—II	233
Addenda	268